

Michał Wojnowski

Terroryzm w służbie geopolityki. Konflikt rosyjsko-ukraiński jako przykład realizacji doktryny geopolitycznej Aleksandra Dugina i koncepcji „wojny buntowniczej” Jewgienija Messnera

*Bez geopolityki nie można zrozumieć wydarzeń na Ukrainie – każde inne podejście skazane jest na natychmiastową klęskę*¹.
Aleksandr Dugin (1962–)

*Każdy człowiek, wojskowy lub cywil, uczestniczy w wojnie informacyjnej w tej lub innej jej formie*².
gen. Władimir Markomienko (1939 –)

Definiowanie interesów państwa w odniesieniu do przestrzeni geograficznej jest kluczowym czynnikiem niezbędnym do zrozumienia działań politycznych prowadzonych przez Federację Rosyjską w sferze międzynarodowej. Istotę tej zależności trafnie oddaje pogląd prawosławnego filozofa Nikołaja Bierdiajewa (1874–1948), który sformułował twierdzenie o „władzy przestrzeni nad rosyjską duszą”. Pisał, że *w człowieku rosyjskim nie ma ciasnoty człowieka europejskiego, koncentrującego swoją energię na niewielkiej przestrzeni duszy, nie ma tej ostrożności, ekonomii czasu i przestrzeni, intensywności kultury*³. Położenie geograficzne Rosji wpływało na sposób postrzegania świata przez moskiewskie elity przywódcze od wieków. Począwszy od XVI w. zostały one zmuszone do prowadzenia polityki w trzech zasadniczych kierunkach: zachodnim (od Bałtyku do Karpat), południowym (od Dunaju do Persji) i wschodnim (od Wołgi do Ałtaju). Dlatego też starano się zachować aktywność na tych trzech obszarach jednocześnie, co wymagało skonsolidowania państwa i scentralizowania władzy⁴. Ponadto egzystencja na otwartych przestrzeniach geograficznych wiązała się ze stałym poczuciem zagrożenia agresją z zewnątrz, co implikowało tendencję do zagwarantowania bezpieczeństwa przez prowadzenie działań prewencyjnych i ofensywnych. Należy podkreślić, że także współczesna polityka zagraniczna Rosji przejawia się we wzmożonej aktywności tego państwa w następujących rejonach geostrategicznych: od Bałkanów, przez basen Morza Czarnego (Naddniestrze, Krym), dalej przez Kaukaz, basen Morza Kaspijskiego, całą Azję Centralną, aż po Sachalin i Arktykę⁵. Według części rosyjskich elit nowy układ

¹ Cyt. za: A.G. Dugin, *Geopolityka znaczenia. Semantyczna wojna wokół Ukrainy* [online], <http://xportal.pl/?p=13003> [dostęp: 20 VI 2014].

² *Каждый человек, военный или гражданский, участвует в информационной войне в той или иной ее форме*. Cyt. za: Г. Почепцов, *Информационные войны. Основы военно-коммуникативных исследований*, Москва 2000, s. 2. Władimir Markomienko (ros. Владимир Игнатьевич Маркоменко) – generał lejtnant, w latach 1995–1996 pełnił funkcję I Zastępcy Dyrektora Generalnego Federalnej Agencji Łączności Rządowej i Informacji przy Prezydencie Federacji Rosyjskiej (ros. Федеральное агентство правительственной связи и информации при Президенте РФ, ФАПСИ). Zob. A. Колпакиди, *Энциклопедия секретных служб России*, Москва 2003, s. 616. Por. A. Soldatov, I. Borogan, *The New Nobility. The Restoration of Russia's Security State and the Enduring Legacy of the KGB*, New York 2010, s. 20, 282, 292.

³ Н.А. Бердяев, *Судьба России. Опыты по психологии войны и национальности*. Репринтное воспроизведение издания 1918 г., Москва 1990, s. 64.

⁴ J.P. Le Donne, *The Grand Strategy of the Russian Empire, 1650–1831*, Oxford 2004, s. 15–38; A. Nowak, *History and Geopolitics. A Contest of Eastern Europe*, Warsaw 2008, s. 13–24.

⁵ *Russia between East and West: Russian Foreign Policy on the Threshold of the Twenty-First Century*,

granic, który powstał w wyniku rozpadu ZSRR, jest niekorzystny w porównaniu z poprzednimi epokami. Refleksja nad geopolitycznymi skutkami tego wydarzenia jest ciągle obecna w świadomości nie tylko przedstawicieli rosyjskiej klasy politycznej, lecz także znacznej części rosyjskiego społeczeństwa. Dlatego też hasła dotyczące odbudowy utraconego mocarstwa stają się ważną częścią koncepcji wpływających na kształt polityki zagranicznej prowadzonej przez Federację Rosyjską. W związku z tym prawdopodobieństwo naruszenia ładu międzynarodowego z przyczyn natury geopolitycznej czy geostrategicznej w przypadku Rosji jest relatywnie wysokie⁶. Potwierdził to przebieg konfliktów zbrojnych z udziałem Federacji Rosyjskiej, do których doszło po 1991 r. Warto podkreślić, że były one uwarunkowane m.in. położeniem geograficznym w pobliżu terytoriów tworzących obecnie przestrzeń poradziecką, szczególnie tych charakteryzujących się niejednorodną strukturą etniczną, społeczną i religijną, co w kontekście aneksji Krymu oraz wydarzeń na Wschodniej Ukrainie nabiera szczególnego znaczenia⁷.

Nie może więc dziwić fakt, że w Rosji geopolityka jest rozumiana także jako praktyka polityczna uprawiana również w sferze międzynarodowej⁸. Co więcej, geopolityka urasta we współczesnej Rosji do miana światopoglądu, uniwersalnej koncepcji, przy której pomocy można budować obraz świata i kształtować własny stosunek do niego⁹. Znakomitym przykładem potwierdzającym słuszność tej opinii są poglądy Walerija Korowina – dyrektora Centrum Ekspertyz Geopolitycznych przy Przewodniczącym Dumy Państwowej Federacji Rosyjskiej i prominentnego działacza ruchu neoeurazjańskiego. Jego wypowiedź opublikowana na łamach dziennika „Izwestija” (ros. «Известия») zawiera precyzyjne informacje dotyczące celów i metod rosyjskiej polityki wobec Ukrainy i ukazuje jej globalny kontekst. Walerij Korowin zdystansował się od ideologicznej spuścizny ZSRR, krytykując radzieckich przywódców za *ideologizację polityki zagranicznej*. Podkreślił, że *metodę geopolityczną*, której stosowanie ma zapobiec upadkowi Rosji, uznano za podstawę budowy strategii bezpieczeństwa narodowego Federacji Rosyjskiej dopiero w okresie rządów Władimira Putina. Według Korowina podstawowym celem rosyjskiej polityki zagranicznej powinno

G. Gorodetsky (red.), London 2003; A. Grachev, *Putin's Foreign Policy Choices*, w: *Leading Russia: Putin in Perspective Essays in Honour of Archie Brown*, A. Pravda (red.), Oxford 2005, s. 255–275; R. Wiśniewski, *Przemiany terytorialne państwa rosyjskiego – aspekt historyczno-polityczny*, w: *Studia nad geopolityką XX wieku*, P. Eberhardt (red.), Warszawa 2013, s. 365–385.

⁶ T.W. Grabowski, *Rosyjska siła. Siły Zbrojne i główne problemy polityki obronnej Federacji Rosyjskiej w latach 1991–2010*, Częstochowa 2011, s. 21–22; В.В. Кириллов, Ю.Н. Крючков, *Влияние войны на развитие и международное значение России в мире*, „Военная мысль” 2008, nr 2, s. 10–21.

⁷ T.W. Grabowski, *Rosyjska siła...*, s. 38. Szerzej na ten temat zob. P. Эллисон, *Россия, региональные конфликты и применение военной силы*, w: *Вооруженные силы России: власть и политика*, С.Э. Миллер, Д. Тренин (red.), Кембридж–Лондон 2005, s. 147–191.

⁸ В.А. Колосов, *Российская геополитика: традиционные концепции и современные вызовы*, „Общественные науки и современность” 1996, nr 3, s. 86. Por. В.А. Колосов, Н.С. Мироненко, *Геополитика и политическая география: Учебник для вузов*, Москва 2001, s. 9–29.

⁹ Н.А. Косолапой, *Геополитика как теория и диагноз (метаморфозы геополитики в России)*, „Бизнес и Политика” 1996, nr 4, s. 57–61; W. Marciniak, *Przestrzeń jako kategoria dyskursu politycznego w Rosji współczesnej*, Warszawa 2004, s. 4–13; S. Mäkinen, *Russian Geopolitical Visions and Argumentation. Parties of Power, Democratic and Communist Opposition on Chechnia and NATO, 1994–2003*, Tampere 2008, s. 34–49; I. Isakova, *Russian Governance in 21st Century. Geostrategy, Geopolitics and Governance*, London–New York 2005, s. 10–23. Odnośnie do genezy rosyjskiej geopolityki zob. R. Ištók, D. Plavčanová, *Russian Geopolitics and Geopolitics of Russia. Phenomenon of Space*, „European Journal of Geopolitics” 2013, nr 1, s. 61–94; L. Sykulski, *Geneza rosyjskiej geopolityki*, w: *Studia nad rosyjską geopolityką*, L. Sykulski (red.), Częstochowa 2014, s. 7–24.

być ograniczenie wpływów „bloku atlantyckiego” (chodzi o Stany Zjednoczone i Unię Europejską) przez stworzenie globalnego, regionalnego i subregionalnego modelu bezpieczeństwa. Proces ten ma przebiegać przez włączenie w *orbitę eurazjańskiego bieguna geopolitycznego* państw i narodów należących w przeszłości do *przestrzeni świata rosyjskiego*, czyli przestrzeni bliskich Rosji pod względem cywilizacyjnym i kulturowym. Według Korowina należy to przeprowadzić w sposób analogiczny do zaanektowania Krymu, które zostało przez niego zinterpretowane jako *wspieranie rozwiązywania konfliktów regionalnych i lokalnych poprzez utrzymywanie pokoju*. Co więcej, zdaniem Korowina *metoda geopolityczna* powinna stanowić podstawę działań podejmowanych w Ministerstwie Obrony, Ministerstwie Spraw Wewnętrznych oraz w Federalnej Służbie Bezpieczeństwa w celu zneutralizowania zagrożeń bezpieczeństwa państwa¹⁰. Z przytoczonej wypowiedzi wynika, że konflikt rosyjsko-ukraiński jest jednym z etapów realizacji szerszej doktryny geopolitycznej mającej na celu strategiczną reintegrację przestrzeni poradzieckiej, a w dalszej perspektywie budowę tzw. świata wielobiegunowego. Twórcą tej koncepcji jest Aleksandr Dugin – wpływowy intelektualista, teoretyk rosyjskiej geopolityki i neoeurazjanizmu. Podstawą nurtu neoeurazjańskiego odrodzonego za sprawą Dugina jest myślenie w kategoriach stałej rywalizacji o panowanie nad przestrzenią między państwami, blokami polityczno-militarnymi, organizacjami międzynarodowymi i cywilizacjami¹¹. Aleksandr Dugin nigdy nie ukrywał, że antyzachodnia ideologia neoeurazjańska i geopolityka akademicka są podporządkowane konkretnym, dalekosiężnym rosyjskim celom imperialnym. Według niego geopolityka to:

(...) to światopogląd władzy, nauka o władzy i dla władzy (...). Geopolityka to dyscyplina politycznych elit, zarówno tych rzeczywistych, jak i alternatywnych; jej historia dowodzi, że zajmują się nią wyłącznie osoby aktywnie zaangażowane w rządzenie narodami i państwami lub przygotowujące się do tej roli (...). We współczesnym świecie to podręcznik władzy, który zawiera podsumowanie tego, co należy rozważyć przy podejmowaniu globalnych (ważnych) decyzji, takich jak tworzenie sojuszy, rozpoczynanie wojen, wdrażanie reform, restrukturyzacja społeczeństw, wprowadzanie sankcji ekonomicznych i politycznych na dużą skalę¹².

Interpretacja definicji sformułowanej przez Dugina wskazuje, że geopolityka jest subiektywną wizją przestrzeni, obecną w świadomości danego społeczeństwa lub środowiska politycznego. Stanowi ona pochodną racjonalnego i subiektywnego szacowania interesów i celów politycznych oraz czynników kulturowych (doświadczeń

¹⁰ В. Коровин, *Геополитика вместо идеологии*, „Известия” z 24 IV 2014 r. [online], <http://izvestia.ru/news/569829> [dostęp: 20 VI 2014]. O stosunku władz ZSRR do geopolityki zob. В.В. Пустошкин, *Геополитические теории войны*, w: *Советская военная энциклопедия. Том 2: Вавилон – Гражданская война в Северной Америке*, А.А. Гречко (red.), Москва 1976, s. 521–522; K. Grygajtis, *Józef Stalin oraz sowiecka geopolityka i geostrategia lat 1924–1953*, Nysa 2011, s. 10–18.

¹¹ Szerzej na ten temat zob. D. Kerr, *The New Eurasianism: The Rise of Geopolitics in Russia's Foreign Policy*, „Europe-Asia Studies” 1995, nr 47, s. 977–988; G. Smith, *The Masks of Proteus: Russia, Geopolitical Shift and the New Eurasianism*, „Transactions of the Institute of British Geographers. New Series” 1999, nr 24, s. 481–494; J. O’Loughlin, G. Toal, V. Kolossov, *Russian Geopolitical Culture and Public Opinion: The Masks of Proteus Revisited*, „Transactions of the Institute of British Geographers. New Series” 2005, nr 30, s. 322–335.

¹² А.Г. Дугин, *Основы геополитики. Геополитическое будущее России*, Москва 1997, s. 13–14.

historycznych, mitów narodowych itp.). Czynniki te w znacznym stopniu wpływają więc na aktywność danego podmiotu, którą w tym przypadku stanowi praktyka polityczna¹³.

Według opinii współczesnych badaczy Aleksandr Dugin uchodzi za reprezentanta środowisk politycznych, którym jest bliska idea odbudowy Imperium Rosyjskiego. Idea ta stała się motywem przewodnim jego wieloletniej działalności politycznej, naukowej i publicystycznej. Powszechnie wiadomo o wysokiej pozycji Dugina, jaką zajmuje on w wąskim kręgu osób związanych z prezydentem Władimirem Putinem. Dugin oficjalnie przynajmniej, że wiele projektów geopolitycznych przygotowywał na polecenie władz¹⁴. Teoretyk ten często występuje w środkach masowego przekazu w roli eksperta lub komentatora współczesnych wydarzeń politycznych. Ważnym wątkiem w biografii Aleksandra Dugina są także jego powiązania z wysokimi przedstawicielami resortów siłowych Federacji Rosyjskiej. Wydaje się, że powiązania te w sposób znaczący wpłynęły na rozwój jego błyskotliwej kariery. Co więcej, z jego inicjatywy powstało kilka organizacji politycznych i społecznych, do których należą: Międzynarodowy Ruch Eurazjański (ros. Международное Евразийское движение, МЕД), Eurazjański Związek Młodzieży (ros. Евразийский союз молодежи, ЕСМ) oraz „Klub Izborski” (ros. Изборский клуб). Skupiają one m.in. ekspertów z różnych dziedzin oraz najważniejsze postacie życia politycznego i kulturalnego Rosji, które podzielają przekonania Dugina¹⁵.

Głównym problemem badawczym rozpatrywanym w niniejszym artykule jest przedstawienie założeń rosyjskiej doktryny geopolitycznej w odniesieniu do Ukrainy oraz określenie metod jej realizacji. Po pierwsze, należy wskazać na istnienie związku pomiędzy doktryną geopolityczną Aleksandra Dugina a niektórymi aspektami polityki zagranicznej Kremla, zarówno w wymiarze globalnym, jak i regionalnym. Problematyka ta zostanie omówiona w pierwszej części artykułu. Po drugie, konieczne jest określenie sposobów realizacji polityki zagranicznej, które, mając na uwadze opinię Korowina, można określić mianem „metody geopolitycznej”. Z treści jego wypowiedzi wynika, że pod pojęciem metoda geopolityczna należy rozumieć różnorodne działania,

¹³ J. Potulski, *Współczesne kierunki rosyjskiej myśli geopolitycznej: między nauką, ideologicznym dyskursem a praktyką*, Gdańsk 2010, s. 9–10; G.Ó. Tuathail, *Postmodern Geopolitics? The Modern Geopolitical Imagination and Beyond*, w: *Rethinking Geopolitics*, G.Ó. Tuathail, S. Dalby (red.), London–New York 1998, s. 16–39; E. Lashchenova, *National Archetypes of Russia's Foreign Policy*, „International Affairs. A Russian Journal of World Politics, Diplomacy and International Relations” 2013, nr 2, s. 110–118; T. Ambrosio, G. Vandrovec, *Mapping the Geopolitics of the Russian Federation: The Federal Assembly Addresses of Putin and Medvedev*, „Geopolitics” 2013, nr 18, z. 2, s. 435–466.

¹⁴ А.Г. Дугин, *Стратегические выводы Прямой Линии Путина* [online], <http://evrazia.org/article/2505> [dostęp: 20 VI 2014]: *На теоретическом уровне эта идеология, в центре которой стоит Народ, развита в работе, которую я подготовил по просьбе Кремля ещё в 2007 году, под названием «Обществоведение для граждан Новой России» (...). На практическом уровне в 2011 году эта идея – взять Народ в качестве основы идеологии – была как политический проект предложена мной Администрации Президента, в результате чего появился проект Общероссийского Народного Фронта. Я полагал, что эта идеология могла бы стать мировоззренческим ядром «Единой России», но Путин решил иначе.* Zob. В. Иванов, *Дугин – политический Мерлин России* [online], <http://www.evrazia.info/article/4377> [dostęp: 20 VI 2014].

¹⁵ J.B. Dunlop, *Aleksandr Dugin's "Neo-Eurasian" Textbook and Dmitrii Trenin's Ambivalent Response*, „Harvard Ukrainian Studies” 2001, nr 25, s. 91–127; A. Umland, *Aleksandr Dugin's Transformation from a Lunatic Fringe Figure into a Mainstream Political Publicist, 1980–1998: A Case Study in the Rise of Late and Post-Soviet Russian Fascism*, „Journal of Eurasian Studies” 2010, nr 1, s. 144–152; M. Wojnowski, *Aleksandr Dugin a resorty siłowe Federacji Rosyjskiej. Przyczynek do badań nad wykorzystaniem geopolityki przez cywilne i wojskowe służby specjalne we współczesnej Rosji*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2014, nr 10, s. 11–38.

przy których pomocy jest realizowana określona doktryna geopolityczna. Jak już wspomniano, Korowin zaleca stosowanie „metody geopolitycznej” resortom siłowym. W związku z tym należy postawić tezę, według której za „metodę geopolityczną”, oprócz klasycznych form walki zbrojnej, można uznać także szerokie spektrum działań asymetrycznych. Pojęciem tym określa się niekonwencjonalne metody walki, takie jak prowadzenie działań terrorystycznych, wojny informacyjnej, psychologicznej i ekonomicznej¹⁶. Intencją autora niniejszego artykułu jest więc przedstawienie rosyjskiej koncepcji działań asymetrycznych, do których należy zaliczyć tzw. wojnę buntowniczą (ros. мятежевойна) stanowiącą obecnie element szerokiej koncepcji rosyjskiej „wojny informacyjnej” (ros. информационная война). Należy postawić pytanie, w jakim stopniu Rosja, realizując swoje cele geopolityczne na Ukrainie, skorzystała z możliwości, jakie dają tego rodzaju działania. Aby to ocenić, konieczne jest przedstawienie analogii pomiędzy teoretycznymi aspektami tych działań a praktyką, co stanowi temat drugiej części opracowania.

Terytorium państwa ukraińskiego w doktrynie geopolitycznej Aleksandra Dugina i jego zwolenników

Punktem wyjścia do rozważań na temat znaczenia Ukrainy w doktrynie geopolitycznej Aleksandra Dugina jest lektura jego fundamentalnego dzieła pt. *Podstawy geopolityki. Geopolityczna przyszłość Rosji*. Ta imponująca pod względem formy i treści książka ukazała się w 1997 r. Warto podkreślić, że powstawała ona przy udziale generałów i strategów z Wojskowej Akademii Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej (ros. Военная академия Генерального штаба Вооружённых сил Российской Федерации). Poglądy zawarte w tej publikacji stanowią doktrynę geopolityczną, której realizacja ma umożliwić odbudowę utraconego imperium dorównującego ZSRR. Obecnie książka ta służy jako podstawowy podręcznik poświęcony geopolityce i stanowi obowiązkową lekturę na uniwersytetach i wyższych uczelniach wojskowych. Nie można więc jej bagatelizować, gdyż wywołała duży rozgłos zarówno w Rosji, jak i poza jej granicami. Poglądy jej autora znalazły poparcie wśród wielu Rosjan. Co więcej, zawarte w niej treści stanowią podstawę do rozważań w większości późniejszych publikacji Dugina oraz programów partii politycznych i organizacji stworzonych z jego inicjatywy¹⁷.

Podstawowym zadaniem, jakie Dugin stawia przed narodem rosyjskim, jest konieczność utworzenia wielkiego imperium kontynentalnego. Pierwszym krokiem na drodze do osiągnięcia światowej supremacji powinna być strategiczna integracja przestrzeni poradzieckiej i utworzenie Unii Eurazjańskiej, będącej geopolitycznym odpowiednikiem ZSRR¹⁸. Jednym z podstawowych warunków niezbędnych do

¹⁶ A. Wejkszner, *Wojny XXI wieku. Istota współczesnych konfliktów asymetrycznych*, w: *Zagrożenia asymetryczne współczesnego świata*, S. Wojciechowski, R. Fiedler (red.), Poznań 2009, s. 120–121; I. Arreguin-Toft, *How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict*, Cambridge 2005, s. 1–48; D.J. Katz, *Waging Financial War*, „Parameters” 2013, nr 43, s. 77–85.

¹⁷ J.B. Dunlop, *Aleksandr Dugin's „Neo-Eurasian” Textbook...*, s. 93–94; P. Eberhardt, *Koncepcje geopolityczne Aleksandra Dugina*, „Przeгляд Географичны” 2010, nr 82, s. 236. Zob. inne podręczniki autorstwa A. Dugina, które zawierają neoimperialne treści: A.G. Дугин, *Геополитика: Учебное пособие для вузов*, Москва 2011; tenże, *Геополитика России: Учебное пособие для вузов*, Москва 2012.

¹⁸ A.G. Дугин, *Основы геополитики...*, s. 170–175. Por. Политсовет ОПОД «Евразия», *Евразия претвие всего (манифест Евразийского движения)*, w: *Евразийский взгляд. Основные принципы доктринальной евразийской платформы*, Н. Мелентьева (red.), Москва 2001, s. 14; A.G. Дугин, *Россия может быть или великой, или никакой*, w: *Основы евразийства*, A.G. Дугин (red.), Москва 2002, s. 781–787.

zrealizowania tego zamierzenia jest m.in. rozciągnięcie strategicznej kontroli nad częścią globu, którą Dugin określa jako „Rosyjskie Południe” (ros. русский Юг). Na tym obszarze znajdują się terytoria położone na północy Półwyspu Bałkańskiego od Serbii do Bułgarii, Mołdawia, południowa i wschodnia Ukraina, a także rejon Rostowa, Kraj Krasnodarski, Kaukaz, wschodnie i północne wybrzeże Morza Kaspijskiego, Azja Środkowa (Kazachstan, Uzbekistan, Kirgistan i Tadżykistan) oraz Mongolia, Tybet i Mandżuria. Opanowanie tych terytoriów stanowi jedynie przejściowy etap do dalszej ekspansji w kierunku południowym, ku „ciepłym morzom”. Według Dugina jest to działanie konieczne w celu zabezpieczenia rosyjskich granic, ponieważ pozostawienie tych terytoriów w „geopolitycznej próżni” stworzyłoby możliwość włączenia ich w „atlantycką” strefę wpływów. Obszar „Rosyjskiego Południa” jest uznawany przez autora *Podstaw geopolityki...* za główną strefę konfrontacji Federacji Rosyjskiej ze światem „atlantyckim”, w której ważą się losy przyszłego imperium¹⁹. Jednakże, jak podkreśla Dugin, ustanowienie nowego porządku geopolitycznego w tej części świata nie jest możliwe bez uregulowania statusu państwowości ukraińskiej. Jego zdaniem sprawowanie kontroli nad Ukrainą pozwoliłoby Moskwie na kontynuowanie dalszej ekspansji w kierunku zachodnim i południowym. Opanowanie południowo-wschodniej części Ukrainy zapewniłoby Rosji nienaruszalną granicę, którą stanowiłoby północne wybrzeże Morza Czarnego. Osiągnięcie tego celu dałoby możliwość ograniczenia wpływów „atlantyckiej” Turcji, której głównym zamiarem, według Dugina, jest realizacja „panturańskiego projektu geopolitycznego”. Zakłada on integrację ludów tureckich, w szczególności tych, które zamieszkują obszar Kazachstanu, Tatarstanu i Jakucji, co z oczywistych względów mogłoby zagrażać Unii Eurazjańskiej²⁰.

Uzyskanie kurateli nad zachodnią Ukrainą byłoby natomiast pierwszym krokiem do dekompozycji tzw. kordonu sanitarnego (ros. санитарный кордон). Pojęcie to w pracy Dugina odnosi się do państw położonych we wschodniej części niewielkiego półwyspu europejskiego, między Bałtykiem, Adriatykiem a Morzem Czarnym. Rejon ten ma istotne znaczenie strategiczne dla bezpieczeństwa Rosji. Po jednej stronie tego obszaru graniczne są położone zachodnie peryferie kontynentu eurazjatyckiego, po drugiej zaś, według Dugina, znajduje się przyczółek „świata atlantyckiego” podporządkowany mocarstwu morskemu, jakim są Stany Zjednoczone. Niespójność geopolityczną tego terytorium potęgują różnicowania kulturowe. Przez „kordon sanitarny” przechodzi bowiem południkowe rozgraniczenie etniczno-religijne między krajami cywilizacji łacińskiej a państwami zachowującymi spuściznę kulturową Bizancjum²¹. W skład „kordonu sanitarnego” wchodzi przede wszystkim Polska, ale także Litwa, Łotwa, Estonia, Zachodnia Ukraina, Węgry, Rumunia, Mołdawia, Czechy i Słowacja. Dugin podkreśla, że polityka zagraniczna państw położonych na tym obszarze charakteryzuje się wrogością wobec Rosji i Niemiec oraz służalczą postawą wobec Stanów Zjednoczonych. Istnienie „kordonu sanitarnego”, który Dugin uważa za twór geopolityków atlantyckich implementowany po I wojnie światowej, stanowi zarzewie konfliktów pomiędzy Niemcami a Rosją. Co więcej, twór ten uniemożliwia

¹⁹ А.Г. Дугин, *Основы geopolitiky...*, s. 340–345.

²⁰ Tamże, s. 347–349, 356. Zob. А.А. Сотниченко, *Турция: геополитическая ось Евразии*, w: *Геополитика. Информационно-аналитическое издание. Выпуск IX: Турция*, Л.В. Савин (red.), Москва 2011, s. 4–14; tenże, *Геополитика Турции*, w: *Левифан: Материалы семинаров по проблемам geopolitiky и многополярности*, А.Г. Дугин (red.), Москва 2011, s. 141–149; А. Telkin, P.A. Williams, *Geo-Politics of the Euro-Asia Energy Nexus. The European Union, Russia and Turkey*, London 2011, s. 145–186.

²¹ P. Eberhardt, *Koncepcja granicy między cywilizacją zachodniego chrześcijaństwa a bizantyjską na kontynencie europejskim*, „Przegląd Geograficzny” 2010, nr 76, s. 167–187.

alians Imperium Eurazjańskiego z tzw. kontynentalną Europą utożsamianą w opinii geopolityka z niemiecką strefą wpływów. Ponadto niejednolity charakter kulturowy krajów tworzących „kordon sanitarny” utrudnia ich całkowitą integrację zarówno ze Wschodem, jak i z Zachodem. Dlatego też z punktu widzenia interesów Rosji konieczna jest likwidacja „kordonu sanitarnego” przez całkowitą reorganizację granic państw Europy Środkowo-Wschodniej. Ustanowienie nowego porządku geopolitycznego nie powinno się odbywać na drodze aneksji terytorialnych. Zamiast tego Dugin proponuje utworzenie kilku federacji skupiających regiony charakteryzujące się jednolitą orientacją geopolityczną, czyli zdolnością integrowania się pod względem religijnym, kulturowym, etnicznym i ekonomicznym z imperium eurazjańskim lub blokiem kontynentalnej Europy pozostającym pod kontrolą Niemiec²². Mając na uwadze kryterium religijne (przewaga katolicyzmu i wyznań protestanckich) rosyjski geopolityk zalicza do strefy wpływów Niemiec następujące państwa: Polskę, Litwę, Łotwę, Estonię, Czechy, Słowację, Węgry, Rumunię, Słowenię, Chorwację, Bośnię i Hercegowinę oraz nieznaczną część Ukrainy, tzn. tę, w której dominuje grekokatolicyzm i silny nacjonalizm ukraiński. Pozostały obszar Ukrainy widzi jako zintegrowany z Federacją Rosyjską. Inne państwa południowo-wschodniej Europy natomiast, wierne prawosławiu, tj. Serbia, Macedonia, Rumunia, Bułgaria, Mołdawia, Grecja oraz w znacznej części muzułmańska Albania, powinny według niego zostać włączone do rosyjskiej strefy wpływów, która sięgałaby do Morza Jońskiego²³.

W nakreślony powyżej scenariusz geopolityczny wpisuje się również zaproponowany przez Dugina podział państwa ukraińskiego. Jego zdaniem istnienie Ukrainy jest pozbawione geopolitycznego sensu, jej przeznaczenie zaś symbolizuje nazwę państwa będącą synonimem regionu granicznego, strefy buforowej pomiędzy Wschodem a Zachodem. Rosyjski geopolityk podkreśla, że na terytorium Ukrainy nie doszło do ukształtowania się unikalnej cywilizacji. Odwołując się do geografii, Dugin wskazuje, że Dniestr i Dniepr, czyli dwie największe rzeki płynące przez terytorium Ukrainy, skutecznie ograniczały zdolności integracyjne tego państwa w ciągu wieków. Podkreśla, że ogromną przestrzeń Ukrainy zamieszkują różne „etnosy” (od ros. этнос – tu w znaczeniu ‘społeczność’, ‘zbiorowość ludzka’), które mają przeciwstawne cele geopolityczne. Zarówno etniczni Wielkorusini, jak i cywilizacyjnie im bliscy Małorusini są zorientowani na związki z Rosją, odmienny kulturowo „etnos zachodnioukraiński” natomiast staje się częścią zachodnioeuropejskiego obszaru kulturowego²⁴. Z tego powodu

²² Do grupy państw tworzących „kordon sanitarny” Dugin zalicza też Białoruś. Czyni to ze względu na istnienie nieprzychylnie ustosunkowanej do Imperium Eurazjatyckiego mniejszości katolickiej. Zob. А.Г. Дугин, *Основы геополитики...*, s. 368–370. Por. Л.В. Савин, *Россия–Украина–Польша: геополитические императивы*, w: *К геополитике*, Л.В. Савин (red.), Москва 2011, s. 225–235.

²³ А.Г. Дугин, *Основы геополитики...*, s. 219–228. Zob. А.Л. Бовдунов, *Политико-географические образы Центральной и Восточной Европы и геополитическая организация региона*, w: *Геополитика. Информационно-аналитическое издание. Выпуск X: Восточная Европа*, Л.В. Савин (red.), Москва 2011, s. 4–18; P. Eberhardt, *Koncepcje geopolityczne Aleksandra Dugina...*, s. 228–232. Należy podkreślić, że w stworzonej przez Dugina konstrukcji geopolitycznej obydwu państwa sprzymierzone, tzn. Niemcy i Rosja, powinny ze sobą współpracować i zwalczać wszelkie przejawy rusofobii w Europie Środkowej oraz postawy antyniemieckie w Rosji. O partnerstwie i współpracy obu mocarstw świadczy postulowany przez Dugina projekt likwidacji tzw. układów dwustronnych na rzecz trójstronnych. Przykładowo relacje i uzgodnienia niemiecko-polskie, niemiecko-ukraińskie, względnie rosyjsko-polskie i rosyjsko-ukraińskie powinny być przekształcone w układy trzech państw. Do pierwszych z nich należy wprowadzić jako współpartnera Rosję, a do drugich Niemcy. W rezultacie kilkanaście państw europejskich położonych między Rosją i Niemcami ma zatracić wszelkie atrybuty suwerenności, a o ich przyszłości będą decydowały wspólnie władze Moskwy i Berlina. Zob. А.Г. Дугин, *Основы геополитики...*, s. 224–226. Por. P. Eberhardt, *Koncepcje geopolityczne Aleksandra Dugina...*, s. 232.

²⁴ А.Г. Дугин, *Основы геополитики...*, s. 376–377. Warto zwrócić uwagę na fakt, że Dugin, oma-

państwo ukraińskie istniejące w obecnych granicach nie może się w pełni zjednoczyć z blokiem eurazjatyckim lub z Europą Środkową stanowiącą niemiecką strefę wpływów. W takim układzie geopolitycznym Ukraina – marionetka w rękach amerykańskich polityków – może istnieć tylko jako część „kordonu sanitarnego”, stanowiąc źródło destabilizacji Europy Wschodniej i zarzewie potencjalnego konfliktu zbrojnego. Z tych powodów istnienie suwerennej Ukrainy w obecnej formie stanowi zagrożenie dla interesów Rosji i jest poważnym ciosem wymierzonym w jej bezpieczeństwo, co Dugin utożsamia wręcz z dokonaniem inwazji na terytorium Federacji Rosyjskiej²⁵. Dlatego też, analogicznie jak w przypadku pozostałych państw należących do „kordonu sanitarnego”, konieczny jest jej podział na cztery strefy charakteryzujące się geopolityczną spójnością, tj. na:

- Ukrainę Wschodnią, czyli region położony na prawym brzegu Dniepru, od Czernichowa do Morza Azowskiego, pod względem politycznym, religijnym i etnicznym związany od wieków z Rosją. Dlatego też Dugin nie wyklucza nadania szerokiej autonomii tym ziemiom, ale nie precyzuje jej zakresu. W dalszej perspektywie rosyjski geopolityk postuluje przyłączenie tego obszaru do Federacji Rosyjskiej,
- Półwysep Krymski, który powinien znaleźć się pod strategiczną kontrolą Rosji. Ze względu na złożony charakter etniczny tej części Ukrainy należy jej nadać autonomię uwzględniającą interesy wszystkich zamieszkujących tam „etnosów”, czyli Wielkorusów, Małorusów i Tatarów Krymskich,
- Ukrainę Środkową rozciągającą się na obszarze od Czernichowa do Odessy (do tej części Ukrainy należy także Kijów). Ukraina Środkowa jest według Dugina bliska

wiając sytuację geopolityczną „kordonu sanitarnego”, posługuje się terminem etnos. Pojęcie to (ros. этнос, gr. ethnos) w opracowaniach rosyjskiego geopolityka oznacza zamieszkujące na danym obszarze i ściśle z nim związane społeczności o określonych cechach, do których należą: historia, język, prawo regulujące stosunki międzyludzkie, obyczaje i moralność. W koncepcji rosyjskiego geopolityka określenie to zajmuje miejsce podrzędne w stosunku do utożsamianego z państwem terminu naród, który składa się z wielu etnosów. Zob. A.Г. Дугин, *Этносоциология*, Москва 2011, s. 8–25; В.Э. Багдасарян, *Этнос и проблема цивилизационной идентичности*, w: *Этноцентр: Сборник материалов по проблемам этносоциологии и социальной антропологии*, А.Г. Дугин, А.Л. Бовдунов (red.) Москва 2012, s. 138–143. W ten sposób Dugin, nawiązując do teorii Lwa Gumilowa, tworzy nauką legitymizację procesu włączania do „narodu rosyjskiego” różnych grup etnicznych, a nawet mniejszości narodowych. W przypadku Ukrainy teoria ta uprawdopodobnia zatem interpretację, że państwa ukraińskiego nie zamieszkuje jeden naród ukraiński, tylko poszczególne etnosy, co prowadzi do wniosku, że Ukraina nie jest państwem, a Ukraińcy narodem. Pogląd ten rosyjski geopolityk dobitnie wyjaśnił w wywiadzie udzielonym polskiemu czasopismu „Frona” w 1998 r.: „My Rosjanie i Niemcy rozumiemy w pojęciach ekspansji i nigdy nie będziemy rozumować inaczej. Nie jesteśmy zainteresowani po prostu zachowaniem własnego państwa czy narodu. Jesteśmy zainteresowani wchłonięciem, przy pomocy wywieranego przez nas nacisku, maksymalnej liczby dopełniających nas kategorii. Nie jesteśmy zainteresowani kolonizowaniem tak jak Anglicy, lecz wytyczaniem swoich strategicznych granic geopolitycznych bez specjalnej nawet rusyfikacji, chociaż jakaś tam rusyfikacja powinna być. Rosja w swoim geopolitycznym oraz sakralno-geograficznym rozwoju nie jest zainteresowana w istnieniu niepodległego państwa polskiego w żadnej formie. Nie jest też zainteresowana istnieniem Ukrainy. Nie dlatego, że nie lubimy Polaków czy Ukraińców, ale dlatego, że takie są prawa geografii sakralnej i geopolityki (...) Jestem przekonany, że we wspólnym eurazjatyckim domu znajdzie się miejsce i dla Niemców, i dla Polaków, i dla Francuzów, i dla Włochów. My, Rosjanie, narzucimy całej Eurazji jedynie barbarzyński, sakralny stosunek do życia, a jak się on będzie przejawiał w przypadku konkretnej nacji, to zależy będzie od własnych predyspozycji narodowych. Polaków widzę np. jako obrońców słowiańskiego rasizmu.” Cyt. za: *Czekam na Iwana Groźnego. Rozmowa z Aleksandrem Duginem. Rozmawiał Grzegorz Górny*, Moskwa 1998, „Frona. Pismo poświęcone” 1998, nr 11–12, s. 133, 139.

²⁵ А.Г. Дугин, *Основы геополитики...*, s. 347–349; 378–379.

kulturowo Ukrainie Wschodniej i dlatego powinna znajdować się w eurazjańskiej strefie wpływów,

- Ukrainę Zachodnią, w której skład wchodzi: Wołyń, Galicja, Zakarpacie oraz wschodnia część Besarabii. Ta część Ukrainy wywiera decydujący wpływ na sytuację polityczną na całej Ukrainie, stanowiąc zaplecze sił antyrosyjskich i prozachodnich. Dlatego też celem Rosji powinna być nie tyle jej aneksja, co zachowanie strategicznej kontroli nad tym obszarem przez ustanowienie „Federacji Zachodnioukraińskiej”, której zakres integralności będzie można regulować w zależności od potrzeb. Granica strategiczna Rosji powinna przebiegać jak najdalej na Zachód (zachodni kraniec Europy Środkowej). Granicę kulturowo-religijną natomiast należy ustanowić pomiędzy Ukrainą Środkową i Ukrainą Zachodnią. Pozwoli to ochronić prawosławną Rosję przed wpływami katolicyzmu i kościoła unickiego²⁶.

Aby pozbawić Ukrainę roli narzędzia amerykańskiej polityki w Europie Środkowo-Wschodniej, należy dokonać jej geopolitycznej dekompozycji. Skuteczne przeprowadzenie tego procesu w ciągu najbliższych lat (przypomnijmy, że omawiamy koncepcję zawartą w publikacji wydanej w 1997 r.) powinno stanowić główny imperatyw rosyjskiej polityki zagranicznej w tej części świata. Federacja Rosyjska bez integracji z Białorusią i Ukrainą nie może stać się strategicznym, politycznym i demograficznym mocarstwem²⁷.

Główną przyczyną, która spowodowała radykalizację poglądów Dugina i związanego z nim środowiska intelektualistów oraz polityków odnośnie do kwestii ukraińskiej, była „pomarańczowa rewolucja”. Postrzegano ją jako sztucznie zaplanowaną i wspieraną przez Stany Zjednoczone operację mającą na celu utworzenie w Kijowie rządu dążącego do zerwania związków Ukrainy z Rosją. Z oczywistych względów zwycięstwo „pomarańczowej rewolucji” uznano za zagrożenie dla imperium eurazjańskiego²⁸. Warto podkreślić, że jednym z następstw tego wydarzenia było pojawienie się koncepcji dotyczących nie tylko ściślejszej integracji Ukrainy z Rosją, lecz także metod realizacji tego przedsięwzięcia. Postulowano m.in. wzniesienie zbrojnego powstania części ludności Ukrainy, co w kontekście obecnych wydarzeń nabiera szczególnego znaczenia. W dniu 26 kwietnia 2006 r. w Ogólnorosyjskim Centrum Wystawowym znajdującym się w północno-wschodnim okręgu administracyjnym Moskwy odbył się drugi zjazd utworzonego przez Aleksandra Dugina Eurazjańskiego Związku Młodzieży działającego zarówno w Rosji, jak i w krajach Wspólnoty Niepodległych Państw. Podczas obrad uznano, że Rosja i Ukraina stanowią jednolitą przestrzeń geopolityczną. Podkreślono, że Federacja Rosyjska pozbawiona związków z państwem ukraińskim traci status mocarstwa eurazjatyckiego, stając się krajem azjatyckim, Ukraina bez Rosji natomiast jest skazana na polityczną i ekonomiczną marginalizację. Prozachodni rząd ukraiński utworzony w wyniku „pomarańczowej rewolucji” uznano za okupacyjny reżim. W związku z tym, jak przekonywali obecni na zjeździe Leonid Sawin – moderator ukraińskiej frakcji Eurazjańskiego Związku Młodzieży, a następnie

²⁶ Opracowano na podstawie: А.Г. Дугин, *Основы геополитики...*, s. 376–383. Рог. А.А. Коваленко, *Перспективы федерализации Украины*, w: *Геополитика. Информационно-аналитическое издание. Выпуск II: Украина*, Л.В. Савин (red.), Москва 2010, s. 15–22; А.Ю. Корнев, *Государственно-правовые аспекты развития крымского регионализма*, w: *Геополитика. Информационно-аналитическое издание...*, s. 25–32; Л.В. Савин, *Национально-политическая идентификация в Украине и формы репрезентации власти*, w: *К геополитике*, Л.В. Савин (red.), Москва 2011, s. 51–64.

²⁷ А.Г. Дугин, *Основы геополитики...*, s. 382–383.

²⁸ И.В. Максимов, *Цветная революция-социальный процесс или сетевая технология?* Москва 2010, s. 19–23; 27–43; 86–104. Рог. К. Черемных, М. Восканян, *Анонимная война*, „Изборский клуб” 2013, nr 6, s. 60–94; Н. Стариков, „Оранжевая кровь”, „Изборский клуб” 2013, nr 10, s. 88–94.

Walerij Korowin – ówczesny przywódca organizacji, należy powołać Ruch Eurazjański i sformować Eurazjańską Armię Powstańczą na Ukrainie. Podstawą realizacji tego przedsięwzięcia miały stać się komórki Eurazjańskiego Związku Młodzieży działające w wielu miastach na Ukrainie oraz regionalne struktury Partii Narodowo-Bolszewickiej (ros. Национал-большевистская партия, НБП). Głównym zadaniem powstańczej armii miało być prowadzenie walki partyzanckiej i *oczyszczenie okupowanego terytorium z najeźdźców*²⁹.

W następnych latach Aleksandr Dugin konsekwentnie głosił swoje poglądy, traktując Ukrainę jako państwo będące w stanie upadku, zawieszony w geopolitycznej próżni pomiędzy Wschodem a Zachodem. Wielokrotnie postulował także realizację scenariusza dotyczącego podziału państwa ukraińskiego, który nakreślił w *Podstawach geopolityki*³⁰. Interpretując sekwencję wydarzeń zapoczątkowaną na Euromajdanie, sięgnął do argumentów geopolitycznych i eschatologiczno-filozoficznych. W opinii Dugina na świecie od wieków trwa planetarne starcie pomiędzy „Nadcywilizacją Morza” (utożsamianą przez Stany Zjednoczone, Wielką Brytanię, Australię i ich sojuszników) i „Nadcywilizacją Lądu” (utożsamianą przez Rosję, kontynentalną Europę oprócz Wielkiej Brytanii, kraje arabskie,

²⁹ „Публичная интернет-библиотека Владимира Прибыловского, Съезд ЕСМ объявил повстанческую войну Украине [online], <http://www.anticomproamat.org/esm/esm02.html> [dostęp: 29 VII 2014]: „Перед членами нового союза выступил координатор ЕСМ Украины Леонид Савин, который пригрозил вновь возрождающемуся оранжевому режиму Украины, что «если оранжевое марионеточное правление на Украине восстановится, то мы начнём сопротивление оранжевой власти, создав Евразийскую повстанческую армию на Украине, а так же евразийский рух» (...) А в условиях, когда Украина захвачена «оранжевой» прозападной марионеточной властью, ЕСМ не видит иных способов очистить оккупированную территорию от захватчиков, кроме как путём создания повстанческого движения – евразийского фронта на Украине. Сегодня ячейки ЕСМ – узлы будущей повстанческой армии находятся во всех городах и населённых пунктах Украины. Как только «оранжевые» вновь объединятся – мы откроем партизанское сопротивление, создав Евразийский Рух и Евразийскую повстанческую армию”.

³⁰ Dla przykładu warto przytoczyć kilka opinii Aleksandra Dugina dotyczących geopolitycznej przyszłości Ukrainy. W dniu 13 sierpnia 2008 r., komentując stosunki rosyjsko-ukraińskie, Dugin udzielił następującej wypowiedzi: „Ukraina się zachowuje, jakby była w NATO, jakby jej bezpieczeństwo gwarantowało państwo z bronią jądrową. Do takiego zachowania Rosja nie dopuści. Proszę, podzielmy się po połowie: Krym, Wschód, Charków, Donieck, Kijów są nasze. A Wołyń i Iwano-Frankowsk niech sobie wchodzą do NATO (...) To się może skończyć wojną. A konflikt zbrojny z Rosją o Krym doprowadzi do wojny domowej na Ukrainie. Kto sieje wiatr, ten zbiera burzę” – cyt. za: P. Eberhardt, *Koncepcje geopolityczne Aleksandra Dugina...*, s. 236. Por. A.G. Dugin, *Kwestia Ukrainy jest już przesądzona. Zapis wywiadu udzielonego państwowej telewizji rosyjskiej w roku 2009* [online], <http://geopolityka.net/prof-dugin-kwestia-podzialu-ukrainy-jest-juz-przesadzona/> [dostęp: 29 VII 2014]. W roku 2013 Aleksandr Dugin sformułował trzy warianty rozwiązania kwestii ukraińskiej. Wariant pierwszy zakładał podział Ukrainy na dwie strefy: zachodnią i południowo-wschodnią. Podział ten mógłby zapobiec potencjalnej wojnie domowej, na której progu jakoby stała Ukraina. Wariant drugi miałby polegać na skomplikowanej grze z pragmatycznymi władzami Ukrainy w celu nakłonienia ich do eurazjańskiego projektu integracyjnego pod presją okoliczności bądź obietnic uzyskania korzyści politycznych, ekonomicznych i energetycznych. Zdaniem Dugina byłby to scenariusz pokojowy, możliwy do zrealizowania w warunkach kryzysu społeczno-ekonomicznego na Ukrainie. W tym celu należałoby sięgnąć do arsenału „wojen sieciowych”, dążąc jawnymi i tajnymi kanałami do podporządkowania elit państwa ukraińskiego i przekonania ich do słuszności integracji eurazjańskiej przez wykorzystanie instrumentów ekonomicznych, energetycznych, prawnych, informacyjnych i naukowych. Wariant trzeci, według Dugina najbardziej awangardowy, zakładałby natomiast wykorzystanie zachodnioukraińskich nacjonalistów. Jego zdaniem nie podzielają oni wartości liberalizmu, indywidualizmu, tolerancji, wielokulturowości, praw człowieka i innych postmodernistycznych standardów, dominujących we współczesnym społeczeństwie Zachodu. Dugin podkreśla, że ukraiński nacjonalizm jest główną przeszkodą w realizacji eurazjańskiego projektu integracyjnego. Należy jednak spróbować „przekształcić truciznę w lekarstwo”, a wroga w przyjaciela, imperium eurazjańskie zakłada bowiem zachowanie tradycji i specyfiki kulturowej poszczególnych „etnosów” i narodów, w tym również „ukraińkości”. Zob. A.G. Дугин, *Евразийский проект и его украинская проблема* [online], <http://www.odnako.org/magazine/material/evrazijskiy-proekt-i-ego-ukrainskaya-problema/> [dostęp: 29 VII 2014]; J. Darczewska, *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej. Operacja krymska – studium przypadku*, Warszawa 2014, s. 20–22.

państwa środkowoazjatyckie, Chiny, Indie i Japonię). Władzy „Nadcivilizacji Morza” – talassokracji – Dugin przypisuje takie pojęcia i wartości, jak indywidualizm, konformizm, materializm, modernizm i kapitał. Władza „Nadcivilizacji Łądu” natomiast – tellulokracja – reprezentuje takie wartości, jak tradycja, hierarchia, personalizm, kolektywizm. W mitologii konflikt ten symbolizuje starcie Lewiatana, tj. Stanów Zjednoczonych, z Behemotem, czyli cywilizacją eurazjańską³¹. Współcześnie konfrontacja ta odbywa się zarówno w sferze ideologicznej i informacyjnej, jak i ekonomicznej, militarnej oraz politycznej³². Areną geopolitycznej rywalizacji, obok Naddniestrza, Kaukazu, Abchazji, Osetii Południowej i Gruzji, jest także państwo ukraińskie. Według Dugina głównym celem Stanów Zjednoczonych jest realizacja strategii stworzonej przez Zbigniewa Brzezińskiego, która zakłada oderwanie Ukrainy od eurazjańskiego kręgu cywilizacyjnego. Ma ona na celu sprowadzenie Rosji do roli mocarstwa regionalnego. Zdaniem rosyjskiego geopolityka pierwszą odsłoną tego planu stało się obalenie legalnej władzy w Kijowie przy pomocy ukraińskich nacjonalistów wspieranych przez USA i ustanowienie antyrosyjskiego rządu, który rozpoczął zakrojoną na szeroką skalę eksterminację ludności rosyjskiej zamieszkałej na Ukrainie. W tej sytuacji Rosja została zmuszona do udzielenia „symetrycznej odpowiedzi” na „atlantycką prowokację w Kijowie” w postaci aneksji Półwyspu Krymskiego, dokonanej przy udziale jego mieszkańców korzystających ze wsparcia rosyjskich wojsk. Co więcej, kryzys wewnętrzny na Ukrainie spowodowany wydarzeniami na kijowskim Majdanie został potraktowany przez Dugina jako pretekst do rewizji integralności państwa ukraińskiego. Kolejnym działaniem podjętym w celu „obrony własnych granic” stało się powtórzenie krymskiego scenariusza we wschodnich obwodach Ukrainy³³. Należy podkreślić, że Aleksandr Dugin, dla którego sytuacja na Ukrainie ma wymiar także osobisty (jego matka była pochodzenia ukraińskiego), aktywnie zaangażował się w konflikt³⁴. Wydaje się, że jego rola w konfrontacji rosyjsko-

³¹ А.Г. Дугин, *Геостратегический контекст противоборства морских и континентальных держав*, w: *Геополитика. Информационно-аналитическое издание. Выпуск XIV: Евразийский Союз*, Л.В. Савин (red.), Москва 2012, s. 15–22; tenże, *Основы геополитики...*, s. 14–19, 466–471.

³² Warto podkreślić, że do konfrontacji pomiędzy obydwiema „nadcivilizacjami” dochodzi także w cyberprze-strzeni. Aleksandr Dugin postuluje rozwój eurazjańskiej, wielobiegunowej cybergeopolityki opartej na wykorzystaniu Internetu. Dzięki temu narzędziu będzie możliwe stworzenie wirtualnych, sieciowych cywilizacji, które będą stanowić blok opozycyjny wobec atlantyckiej globalizacji, wrogiej Rosji. Wirtualne cywilizacje powinny być mimo wszystko przywiązane do konkretnego obszaru geograficznego. Powinny też mieć swój własny kod kulturowy. Pod tym pojęciem geopolityk rozumie paradygmat działania licznych, ponadnarodowych organizacji, takich jak związki religijne, polityczne i ekologiczne, które dzięki narzędziom internetowym mogą efektywnie propagować swoje idee. Odwrócenie wektora wykorzystania Internetu z homogenizującego instrumentu do platform zlokalizowanych w odpowiednich systemach językowych spowoduje powstanie wirtualnego odpowiednika świata wielobiegunowego. Takie wirtualne platformy, jak chiński Internet czy Runet, mogą zdaniem Dugina stworzyć podstawy do realnego przeciwstawienia się monopolowi cywilizacyjnemu i politycznemu USA, który jest propagowany w postaci globalizmu. Ponadto uważa on, że z pełną świadomością i polityczną przebiegłością należy wykorzystać potencjał tkwiący w Internecie jako w „Światowej Sieci” – geopolitycznym instrumentarium Zachodu – do reintegracji przestrzeni poradzieckiej. Dugin proponuje stworzenie projektu „Wirtualna Eurazja” (ros. Виртуальная Евразия), którego sens będzie się sprowadzał do zajęcia jak największego sektora Internetu i zbudowania w nim swojej wirtualnej przestrzeni. Według geopolityka Eurazja ma swoje miejsce nie tylko w przestrzeni fizycznej, gospodarczej i politycznej, lecz także w wirtualnej, sieciowej. Zob. А.Г. Дугин, *Попкультура и знаки времени*, Санкт-Петербург 2005, s. 486–493; B. Gołąbek, *Runet jako extra territorium byłego ZSRR – wokół rosyjskiej cybergeopolityki*, w: *Studia nad rosyjską geopolityką*, L. Sykulski (red.), Częstochowa 2014, s. 95–100.

³³ А.Г. Дугин, *О Новороссии и вводе войск. Геополитический анализ* [online], <http://novorossia.su/ru/node/3321> [dostęp: 29 VII 2014]. Zob. Группа экспертов во главе с Сергеем Глазьевым, *Украина: между Западом и Россией*, „Изборский клуб” 2014, nr 4, s. 6–28; Z. Brzezinski, *The Grand Chessboard. American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, New York 1997, s. 30–48; 87–118.

³⁴ А.Г. Дугин, *Украинцев я очень люблю, я сам – украинец* [online], <http://evrazia.org/article/2469>, [dostęp: 29 VII 2014].

ukraińskiej jest dużo większa niż tylko ograniczająca się do koordynowania wsparcia informacyjnego, finansowego i logistycznego udzielanego separatystom przez działające pod jego patronatem organizacje. Prawdopodobna jest teza, że Aleksandr Dugin był jednym z pomysłodawców rozwiązania kwestii ukraińskiej i twórcą geopolitycznego modelu prowadzonych działań, czyli stworzenia prorosyjskich organizmów państwowych na terytorium Ukrainy. Wskazuje na to kilka poszlak. Podczas wojny rosyjsko-gruzińskiej w 2008 r. przebywał w Osetii Południowej, doradzając zdobycie Tbilisi i obalenie prezydenta Micheila Saakaszwilego. Kolejnym krokiem miało być zdobycie Półwyspu Krymskiego, który, jak to ujął Dugin, *„i tak jest częścią Rosji”*³⁵. W jednym z wywiadów przyznał, że przywódcy separatystycznej Donieckiej Republiki Ludowej (DRL) i Ługańskiej Republiki Ludowej (ŁRL) są jego bliskimi przyjaciółmi, którzy w latach 90. ubiegłego stulecia uczestniczyli w prowadzonych przez niego kursach geopolityki. Podkreślił, że przeszli oni gruntowne przeszkolenie i są gorliwymi zwolennikami idei neoeurazjanizmu. Dodał też, że pozostaje z nimi w stałym kontakcie. Co więcej, Dugin twierdzi, że Doniecka Republika Ludowa stanowi końcowe stadium politycznego projektu, który powstał jako odpowiedź na „pomarańczową rewolucję” na obozie szkoleniowym Międzynarodowego Ruchu Eurazjańskiego zorganizowanym pod Włodzimierzem w 2006 r.³⁶ W kontekście wypowiedzi Dugina warto przypomnieć, że w roku 2006 w kręgu neoeurazjańskiej szkoły geopolityki zrodziła się idea utworzenia Eurazjańskiej Armii Powstańczej na Ukrainie. Ponadto rosyjski geopolityk ujawnił, że w operacji krymskiej oprócz wielu aktywistów szeroko rozumianego ruchu neoeurazjańskiego masowo wstępujących w szeregi „Samoobrony Krymu” brał udział także jego syn Artur, prominentny działacz Eurazjańskiego Związku Młodzieży. Podczas operacji realizował on zadania związane z blokowaniem ukraińskich budynków rządowych, aby nie wydostawały się stamtąd żadne informacje newralgiczne (prawdopodobnie brał udział w działaniach mających na celu uniemożliwienie przedstawicielom strony ukraińskiej przekazywanie informacji na zewnątrz lub dbał o to, aby informacje te były przekazywane w odpowiednio zmanipulowanej formie, korzystnej dla strony rosyjskiej). Następnie zdecydował się zostać dziennikarzem telewizji Russia Today, aby prowadzić wojnę informacyjną³⁷. Jednym z wieloletnich działaczy

³⁵ Д. Ньюман, *Кто придумал аннексировать украинский Крым? Многие россияне симпатизируют новому виду милитаристского патриотизма авторства Александра Дугина* [online], <http://evrazia.info/article/4839> [dostęp: 31 VII 2014].

³⁶ А.Г. Дугин, *Вводить войска в Новороссию* [online], <http://dynacon.ru/content/articles/3314/> [dostęp: 31 VII 2014]: „Да, я многих из них знаю, донецких лидеров практически всех лично, и они действительно мои единомышленники, они патриоты, они с моим участием изучали геополитику, некоторые из них, россияне, вместе со мной ещё с 90-х годов прошли путь патриотической оппозиции. Некоторые из них были в наших лагерях ещё в 2006 году и, кстати, Донецкая республика как виртуальный проект была создана в нашем евразийском лагере под Владимиром в 2006 году. Я нахожусь с ними в постоянном контакте. Таким образом лидеры ДНР и ЛНР, да и всё движение в Новороссии является частью проекта возрождения России, за которую мы многие десятилетия бьёмся, бьюсь я лично, мои соратники по Евразийскому движению, такие, как Александр Проханов и другие. На самом деле в Новороссию вложили своё сердце, душу, всё, что мы имели, все патриоты России, имеющие какое-то влияние».

³⁷ А.Г. Дугин, *Это моя война!* [online], <http://dynacon.ru/content/articles/3274/> [dostęp: 31 VII 2014]: „И я послал своего сына в Крым, когда здесь ещё не было активной фазы событий. Он, мой сын, приехал в Крым и потом участвовал в блокаде правительственных зданий, в информационном обеспечении. Потом ещё наши ребята в Крым приехали, записались в батальоны самообороны. И фактически я сделал то, что я обещал. Я сказал, что это моя война, и я в ней участвовал”. Zob. А.Г. Дугин, *В Крыму надо ввести духовную цензуру...* [online], <http://crimea.mk.ru/articles/2014/06/04/aleksandr-dugin-v-krymu-nado-vvesti-dukhovnuyu-cenzuru.html> [dostęp: 31 VII 2014]: „И вот, мой сын Артур, услышав это, приехал в Крым. Он был готов записаться в самооборону, установил с ними контакты. Он приехал сюда воевать в полном смысле этого слова. Но поскольку на полуострове появились более подготовленные «вежливые

Eurazjańskiego Związku Młodzieży był także Aleksandr Prosiółkow, który aż do śmierci w dniu 31 lipca 2014 r.³⁸ pełnił funkcję wiceministra spraw zagranicznych Donieckiej Republiki Ludowej. Warto podkreślić, że główni przywódcy administracji państwowej samostwańskich republik i ich sił zbrojnych – Denis Puszylin, Igor Striełkow, Aleksandr Borodaj, Paweł Gubariew i Walerij Bołotow – wzięli udział w specjalnym posiedzeniu „Klubu Izborskiego” w Doniecku. Należy zaznaczyć, że organizacja ta skupia „byłowe postacie rosyjskiej sceny politycznej i stanowi intelektualne zaplecze Kremla. Aleksandr Prochanow – pisarz, polityk i przewodniczący „Klubu Izborskiego” wraz z Aleksandrem Duginem, Walerijem Korowinem i innymi ekspertami przygotowali projekt nowego państwa, które powstało w południowo-wschodniej części „byłej Ukrainy”. Nowy twór geopolityczny, w którego skład weszły Ługańska Republika Ludowa oraz Doniecka Republika Ludowa, proklamowano 12 maja 2014 r. W ten sposób powstało Federalne Państwo Noworosji (ros. Федеративное государство Новороссия, ukr. Федеративна держава Новоросія)³⁹. Nazwa państwa nie jest przypadkowa, ma bowiem wskazywać, że ziemie te w przeszłości należały do Imperium Rosyjskiego, Federacja Rosyjska zaś jako jego sukcesor ma prawo je przyłączyć do swojego terytorium⁴⁰. Dugin podkreśla, że obwody doniecki i ługański od zawsze były integralną częścią Rosji, a ich ludność, charakteryzująca się silnym przywiązaniem do prawosławia, stanowi południowo-zachodnią część cywilizacji eurazjańskiej. Ludność zamieszkująca na tych obszarach od zawsze konsekwentnie opowiadała się za przyjaznią z Rosją. Ziemie Noworosji w obrębie granic państwa ukraińskiego znalazły się losowo, co nastąpiło w roku 1991 w wyniku rozpadu ZSRR. Obszary te mogą przynależać do Ukrainy tylko wtedy, gdy kraj ten będzie uczestniczył w procesie integracji z Rosją. Według Dugina tożsamość historyczna „etnosów” Noworosji wywodzi się z rosyjsko-sowieckiej przeszłości, którą ukształtowały dzieje Rusi Kijowskiej, Imperium Rosyjskiego, prawosławie i Wielka Wojna Ojczyźniana. Według twórców projektu „Noworosji” państwo to ma być podporządkowane „suwerennej władzy” i wolne od wpływu oligarchów, których dobra należy znacjonalizować⁴¹. Postulaty te znalazły

люди», то он, работая на Russia Today, решил заниматься информационной войной. Артур уехал отсюда только после того, как побывал на Перекопе и убедился, что Крым это уже наша земля”.

³⁸ Евразийский союз молодежи, *Убит лидер ЕСМ по ЮФО Александр Просёлков* [online], <http://rossia3.ru/proselkov3107> [dostęp: 31 VII 2014].

³⁹ *Александр Проханов разработает идеологию Новороссии* [online], <http://novorossia.su/ru/node/2386>, [dostęp: 31 VII 2014]; *В Донецке состоялось первое заседание филиала Изборского клуба – Новороссия*, <http://novorossia.su/ru/node/2783> [dostęp: 31 VII 2014]; *Идеология Новороссии. Изборцы предлагают своё видение идейной основы для нарождающегося на юго-западных рубежах РФ государства*, „Изборский клуб” 2014, nr 5, s. 6–32.

⁴⁰ Termin „Noworosja” był stosowany od XVIII do XX w. Imperium Rosyjskim na określenie terenów dawnego „dzikiego stepu”, czyli obszarów położonych na północ od Morza Czarnego i Azowskiego i południe od granic Rzeczypospolitej sprzed 1793 r., a więc na obszarze obecnej południowej Ukrainy, przyłączonych do Rosji w 1774 r. po wojnach z Turcją. Na terytorium tym istniała w latach 1764–1783 i 1796–1802 gubernia noworosyjska podzielona w 1802 r. na gubernie: jekaterynosławska, chersońska (1802–1803 – mikołajowska) i taurydzka. Do Noworosji była zaliczana również Besarabia (od 1812 r. obwód, a od 1873 r. gubernia besarabska), a także Obwód Wojska Dońskiego (Rostów nad Donem, Taganrog). Opracowano na podstawie: *Россия. Географическое описание Российской Империи по губерниям и областям с географическими картами*, Санкт-Петербург 1913, s. 58–64. Por. Н. Краснов, *Материалы для географии и статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Земли Войска Донского*, Санкт-Петербург 1863, s. 1–596.

⁴¹ А.Г. Дугин, *Время Новороссии* [online], <http://dynacon.ru/content/articles/3309/> [dostęp: 31 VII 2014]; *tenże, Крым в России. Что дальше?* [online], <http://dynacon.ru/content/articles/2864/> [dostęp: 31 VII 2014]; *tenże, Новороссия часть Русского мира* [online], <http://dynacon.ru/content/articles/3419/> [31 VII 2014].

odzwierciedlenie także w programie politycznym Ruchu Społeczno-Politycznego Partia Noworosji (ros. Общественно-политическое движение «Партия Новороссии»), który założono 13 maja 2014 r. z inicjatywy Pawła Gubariewa⁴².

Należy podkreślić, że niektóre koncepcje geopolityczne Dugina i związanego z nim środowiska neourazjańskiego są widoczne w działaniach Kremla oraz w wypowiedziach samego prezydenta FR Władimira Putina. Po pierwsze, kluczowym elementem polityki Rosji wobec nowych władz Ukrainy jest domaganie się reformy konstytucyjnej, która przekształciłaby ją z państwa unitarnego w federalne, ze znacznym uprzywilejowaniem regionów wschodnich i południowych. Potwierdza to m.in. oświadczenie Ministerstwa Spraw Zagranicznych FR 17 marca 2014 r., w którym Moskwa zażądała, aby Rada Najwyższa Ukrainy powołała zgromadzenie konstytucyjne z równym przedstawicielstwem wszystkich regionów państwa ukraińskiego. Miałoby ono opracować i zatwierdzić projekt nowej konstytucji. Zgodnie z rosyjską koncepcją Ukraina ma stanowić „demokratyczne państwo federacyjne”, którego regiony będą samodzielnie wybierać organy władzy ustawodawczej i wykonawczej oraz mieć szerokie pełnomocnictwa, odzwierciedlające historyczno-kulturową specyfikę każdego z nich. Wymuszenie tych rozwiązań zapewniłoby Rosji za pośrednictwem wschodnich rejonów państwa ukraińskiego kontrolę nad polityką Kijowa. Oznaczałoby to przekształcenie państwa ukraińskiego w luźny konglomerat regionów federalnych, w którym niemożliwe by było prowadzenie jednolitej polityki gospodarczej, kulturowej i społecznej, a regiony wyposażone w kompetencje ustawodawcze nie uwzględniałyby nadrzędnej pozycji władz centralnych, co mogłoby dotyczyć szczególnie obwodów wschodnich⁴³. Po drugie, w wypowiedziach prezydenta Rosji dotyczących dalekosiężnych projektów geopolitycznych jest słyszalny oddźwięk koncepcji neourazjanistów. W jednej ze swoich wypowiedzi Władimir Putin stanowczo podkreślił, że Rosja staje się centrum cywilizacji Rosyjskiego Świata, którego rdzeniem jest wspólnota rosyjsko-ukraińsko-białoruska, jej główny obszar stanowi zaś przestrzeń poradziecka zamieszkała przez ludność rosyjskojęzyczną. O przynależności do wspólnoty Rosyjskiego Świata decydują przede wszystkim czynniki kulturowe, takie jak język, religia prawosławna i odwoływanie się do wspólnych wartości bez względu na posiadane obywatelstwo i pochodzenie etniczne⁴⁴. Poglądy wyrażone przez prezydenta Putina są więc tożsame z definicją wspomnianego przez Walerija Korowina *eurazjańskiego bieguna geopolitycznego* stanowiącego część tzw. świata wielobiegunowego⁴⁵.

⁴²Программа Общественно-политического движения „Партия Новороссии” [online], <http://novoros-sia.su/ru/node/1753> [dostęp: 31 VII 2014].

⁴³T.A. Olszański, *Ukraina: suwerenna decentralizacja czy niesuwerenny federalizm?*, „Komentarze OSW” 2014, nr 134, s. 1–2; A. Moshes, *More Stick, Less Carrot: Russia's Policy Towards Ukraine Following Recent Events*, „Russian Analytical Digest” 2014, nr 146, s. 2–3.

⁴⁴M. Menkiszak, *Doktryna Putina: Tworzenie koncepcyjnych podstaw rosyjskiej dominacji na obszarze postradzieckim*, „Komentarze OSW” 2014, nr 131, s. 1–7; P. Panov, *Nation-building in Post-Soviet Russia: What Kind of Nationalism is Produced by the Kremlin?*, „Journal of Eurasian Studies” 2010, nr 1, s. 85–94.

⁴⁵Po upadku ZSRR Federacja Rosyjska ulegała idealistycznej wizji stworzenia ładu międzynarodowego opartego na wspólnocie interesów wszystkich wielkich potęg. W połowie lat 90. ubiegłego stulecia nastąpiło przejście do wizji realistycznej, opartej na wielobiegunowości. Punktem wyjścia dla tej koncepcji stała się teoria świata wielobiegunowego sformułowana przez Aleksandra Dugina. Dotyczy ona stworzenia układu wielu ośrodków siły i wpływu, które mają interesy zarówno sprzeczne, jak i zbieżne w pragmatycznych konfiguracjach dotyczących poszczególnych kwestii. Zob. S. Bieleń, *Erozja monocentryzmu w stosunkach międzynarodowych*, w: *Studia nad geopolityką XX wieku*, P. Eberhardt (red.), Warszawa 2013, s. 110. Budowa imperium eurazjańskiego i reorganizacja geopolityczna Europy jest konieczną odpowiedzią na zwycięstwo Stanów Zjednoczonych w zimnej wojnie i na likwidację ZSRR. Na gruzach tego komunistycznego imperium ma powstać

Należy zatem uznać, że włączenie Krymu do Federacji Rosyjskiej, a następnie powstanie separatystycznych organizmów państwowych w południowo-wschodniej części Ukrainy, nie było przejawem autentycznych dążeń wolnościowych miejscowej ludności, określonym przez kremlowską propagandę jako „Rosyjska Wiosna”. Okazało się natomiast sztucznie stworzonym projektem geopolitycznym implementowanym za pomocą technologii sterowania społecznego i agresji informacyjnej oraz militarnej. Projekt powstał w kręgu rosyjskich geopolityków cieszących się poparciem Kremla, związanych ze środowiskiem neoeurazjańskim utożsamianym przez Aleksandra Dugina. Rzeczywistym celem, któremu służy realizacja geopolitycznej doktryny Dugina, jest przede wszystkim ściśle związane południowo-wschodnich obszarów Ukrainy z Rosją, a w dalszej perspektywie całkowite pozbawienie suwerenności państwa ukraińskiego. Na realną możliwość realizacji tego scenariusza wskazują analizy czołowych rosyjskich geopolityków, którzy kreślą wizję przyszłego rozwoju sytuacji. Szczególnie interesująca w tym kontekście wydaje się prognoza generała pułkownika Leonida Iwaszowa. Jego zdaniem wydarzenia na Euromajdanie zapoczątkowały proces rozpadu Ukrainy, którego nie można powstrzymać. W przeciągu roku lub dwóch lat możliwe jest przeprowadzenie kolejnych referendum analogicznych do tego, jakie odbyło się na Krymie 16 marca 2014 r. Rosja powinna aktywnie wspierać te działania, które mają na celu powrót południowo-wschodnich ziem do macierzy. Po

nowe, potężniejsze mocarstwo, nawiązujące do tradycyjnych wartości ludów wschodniosłowiańskich, turańskich i ugrofińskich. Wymaga to zlikwidowania jednobiegunowego świata zachodniego zdominowanego przez morską potęgę Stanów Zjednoczonych na rzecz układu dwu- lub wielobiegunowego. Jego powstanie stworzy możliwości prowadzenia ekspansywnej polityki przez lądowe imperium eurazjańskie. Zwolennicy neoeurazjanizmu opowiadają się za odejściem od świata unipolarnego, zdominowanego przez Stany Zjednoczone. W tej konfiguracji Rosja staje się bowiem „czarną dziurą” umiejscowioną między światem euroatlantyckim a Trzecim Światem. Jednym z głównych celów, jakie wyznaczają eurazjaniści, jest mobilizacja zasobów państw peryferyjnych (Trzeciego Świata). Działanie to ma głębokie uzasadnienie w poglądach filozoficznych Dugina, który wskazuje, że postliberalizm zatarł różnice pomiędzy lewicą a prawicą. Komunizm atakował kapitalizm z lewa, a faszyzm z prawa. Rosyjski geopolityk twierdzi, że można być w centrum, co oznacza akceptację obecnego porządku, lub na peryferiach, co przynosi sprzeciw. Zatem główną ideą Dugina jest mobilizacja peryferii, czyli tego, co zostało odrzucone. W praktyce przekłada się to na metafizyczną i polityczną aktywizację marginesów społeczeństwa postindustrialnego. Zob. A.Г. Дугин, *Четвертая политическая теория. Россия и политические идеи XXI века*, Санкт-Петербург 2009, s. 16–17. W dalszej kolejności Rosja powinna także dążyć do ścisłego, strategicznego sojuszu z najważniejszymi potęgami europejskimi (głównie wymieniane są tu Niemcy i Francja). Ekspansja geopolityczna, nawiązanie sojuszków z regionalnymi mocarstwami, takimi jak Chiny, Indie czy Iran, mają stać się podstawą do konsolidacji potencjału państw kontynentu eurazjatyckiego. Stworzony nowy ład międzynarodowy o charakterze wielobiegunowym, zdaniem eurazjańskich geopolityków powinien opierać się na wykształceniu czterech głównych stref: angloamerykańskiej, paneurazjatyckiej, euroafrykańskiej i pacyficznej. Pierwsza miałaby obejmować Anglosferę (USA, Kanadę, Wielką Brytanię, Australię i część Polinezji) oraz Amerykę Łacińską. W skład strefy euroafrykańskiej miałyby wejść Unia Europejska i Afryka. Do strefy panazjatyckiej zostały zaliczone przede wszystkim obszar byłego ZSRR, Turcja, Iran oraz Indie. W skład strefy pacyficznej natomiast miałyby zostać włączone obszary Azji Wschodniej i Azji Południowo-Wschodniej. W dalszej perspektywie, w ramach podziału na cztery strefy geopolityczne, neoeurazjaniści kreślą podział bardziej szczegółowy: dwanaście „wielkich przestrzeni”, jako wsteczny „idealny model” przyszłości. Są to przestrzenie: północnoamerykańska (USA, Kanada, Wielka Brytania, Australia i część Polinezji), środkowoamerykańska (Meksyk i Ameryka Środkowa), południowoamerykańska (całość kontynentu Ameryki Południowej), europejska (Unia Europejska i kraje europejskie z nią związane, np. Szwajcaria, Islandia i Norwegia), arabsko-islamska (kraje Maghrebu, Sudan, państwa Półwyspu Arabskiego), transsaharyjska (kraje Afryki subsaharyjskiej), islamsko-kontynentalna (głównie Turcja, Iran, Afganistan i Syria), indyjska, chińska, japońska oraz obszar „nowego Pacyfiku” (Azja Południowo-Wschodnia). Zob. A.Г. Дугин, *Теория многополярного мира*, Москва 2013, s. 276–337; L. Sykulski, *Integracja polityczna Eurazji we współczesnej rosyjskiej myśli geopolitycznej*, w: *Studia nad geopolityką XX wieku*, P. Eberhardt (red.), Warszawa 2013, s. 349–365.

„ustabilizowaniu” sytuacji społeczno-politycznej w tych regionach należy przejść do kolejnego etapu. Ma on polegać na wznieceniu nowej „wojny buntowniczej” (ros. мятежевойна) w zachodnich rejonach obecnego państwa ukraińskiego, w szczególności tam, gdzie przebiega granica religijno-kulturowa, czyli pomiędzy Ukrainą Środkową a Ukrainą Zachodnią. Konieczne jest sprowokowanie silnych protestów i wystąpień. W tym celu należy wykorzystać spory religijne, represyjne działania nowych władz i obniżenie poziomu życia miejscowej ludności w porównaniu np. z poziomem życia mieszkańców włączonej do Federacji Rosyjskiej Noworosji. Dzięki tym działaniom będzie możliwe „ustabilizowanie” sytuacji przez federalizację Ukrainy. Powstaną cztery republiki federalne: Zachodnia ze stolicą we Lwowie, Środkowa ze stolicą Kijowie, Wschodnia, której stolicą będzie Charków oraz Południowa ze stolicą w Dniepropietrowsku. Według generała jest możliwy także inny scenariusz: wspomniane organy państwowe mogą być w pełni niezależne, kryzys ekonomiczny oraz spory między rządami i wpływami oligarchami doprowadzą jednak do sytuacji kryzysowej. W takich warunkach część „niezależnych państw” może dążyć do ściślejszej integracji z Rosją. Możliwość tej powinna zostać pozbawiona Zachodnia Ukraina (Lwów). Aby zrealizować tę koncepcję, konieczna jest według Iwaszowa aktywna działalność rosyjskich instytucji i organizacji społecznych. Pod tym enigmatycznym stwierdzeniem należy rozumieć prowadzenie „wojny informacyjnej”⁴⁶.

Podobny scenariusz rozwoju sytuacji na Ukrainie rozważa także Aleksandr Dugin. Jego zdaniem za wszelką cenę należy utrzymać lewobrzeżną część Ukrainy oraz regiony nadczarnomorskie. Dzięki temu będzie można wspierać ośrodki oporu przeciwko „juncie”, tzn. rządowi w Kijowie, bez konieczności przeprowadzenia bezpośredniej interwencji zbrojnej⁴⁷. Możliwość dalszego istnienia państwa ukraińskiego nie widzi także Walerij Korowin, który przewiduje, że Ukraina zostanie podzielona pomiędzy blok atlantycki a eurazjański⁴⁸.

Geopolityczny cel Rosji wobec Ukrainy jest więc oczywisty – chodzi o trwałe podporządkowanie sobie Ukrainy przez uzyskanie wpływu na kierunki jej polityki zagranicznej, politykę wewnętrzną i bezpieczeństwa oraz na procesy gospodarcze. Podtrzymywanie niestabilności w Donbasie jest zatem jedynie instrumentem mającym służyć uzyskaniu wpływu na całą Ukrainę.

„Wojna buntownicza” Jewgienija Messnera jako element rosyjskiej „wojny informacyjnej” na przykładzie konfliktu rosyjsko-ukraińskiego

Jak wspomniał generał Leonid Iwaszow, główną metodą realizacji rosyjskich celów geopolitycznych na obszarze państwa ukraińskiego jest prowadzenie tzw. wojny buntowniczej. Podstawy teoretyczne tego rodzaju wojny opisał pułkownik sztabu generalnego armii carskiej i weteran obu wojen światowych – Jewgienij Eduardowicz Messner (1891–1974). Już w latach 60. XX w. przestrzegał on świat przed nastaniem ery

⁴⁶ Л.Г. Ивашов, *Будущее Украины и Россия*, „Изборский клуб” 2014, nr 5, s. 11.

⁴⁷ А.Г. Дугин, *Крым в России. Что дальше?* [online], <http://dynacon.ru/content/articles/2864/> [dostęp: 31 VII 2014]: *Вся территория Украины вряд ли будет дружественной России, точка не возврата пройдена. Поэтому задача теперь запереть хунту в Правобережье (граница – русло Днестра, а на Юге к России отходит вся полоса Причерноморья – это необходимо, чтобы прервать черноморско-балтийский санитарный кордон). Параллельно естественному кошмару, который начнется на Правобережье, в этой Киевской-галицкой державе, можно будет поддержать очаги сопротивления хунте и на Западе, но на сей раз точно без прямого участия войск.*

⁴⁸ В. Корвин, *Гибель Украины*, „Изборский клуб” 2014, nr 5, s. 19–21.

niekonwencjonalnych konfliktów, które dzisiaj określamy mianem asymetrycznych lub nieregularnych⁴⁹. Zainteresowania naukowe Messnera, który ostatni okres swojego życia spędził jako pracownik naukowy wykładający na wyższych uczelniach wojskowych w Argentynie, dotyczyły psychologicznych aspektów sztuki wojennej, morale żołnierzy i oficerów oraz różnych form konfliktów⁵⁰. Bazując na osobistych doświadczeniach oraz erudycyjnej wiedzy popartej znajomością kilku języków obcych, Messner opublikował wiele monografii, artykułów i studiów, wśród których na szczególną uwagę zasługuje opracowanie *Światowa wojna buntownicza* (ros. *Всемирная Мятеевойна*), wydane w Buenos Aires w 1971 r. Jego integralną część stanowi studium pt. *Bunt – imię Trzeciej Światowej* (ros. *Мятеж – имя Третьей Всемирной*), opublikowane w 1960 r. w stolicy Argentyny jako odrębne opracowanie⁵¹.

Genezy nowego sposobu prowadzenia wojny Jewgienij Messner upatrywał w wydarzeniach związanych z rewolucją w Rosji, w filozofii sztuki wojennej w rozumieniu Sun Tzu i w przebiegu obydwu wojen światowych oraz licznych konfliktów regionalnych. Obserwując rozwój wypadków, Messner doszedł do wniosku, że walki regularnych wojsk splatają się z zamieszkami o podłożu politycznym, społecznym i ekonomicznym lub z aktami terroru i działaniami prowadzonymi przez tajne organizacje, grupy sabotażowe i indywidualne jednostki. Działania te trudno sklasyfikować i wskazać na ich źródła. Dlatego też nową formę wojny nazwał „walką buntem” (ros. *борба мятежом*), czyli „wojną buntowniczą” (*мятежевойна*, od ros. *мятеж* – bunt, zamieszki, rebelia, rozruchy rewolucyjne). Zdaniem Messnera, o ile w dawnych wojnach czynnik psychologiczny był wykorzystywany pobieżnie, o tyle w „wojnie buntowniczej” stał się głównym narzędziem konfliktu. Dlatego też „wojna buntownicza” według Messnera jest wojną psychologiczną. Messner podkreśla, że tego rodzaju wojny czeka wielka przyszłość i że jego wyżej wspomniane studium ma jedynie charakter przyczynkarski i nie wyczerpuje problematyki⁵².

⁴⁹ Zob.. przypis 16 niniejszego artykułu.

⁵⁰ Е.Э. Месснер, *Лик современной войны*, w: *Военная мысль в изгнании. Творчество русской военной эмиграции*, И.В. Домнин (red.), Москва 1999, s. 363–404. Szczegółowy biogram Jewgienija Messnera zawierają opracowania: И.В. Домнин, *От Первой мировой до «Третьей Всемирной». Жизненный путь Генерального штаба полковника Е.Э. Месснера*, w: *Хочешь мира, победи мятежевойну! Творческое наследие Е.Э. Месснера*, И.В. Домнин (red.), Москва 2005, s. 18–51; К. Александров, *Армия генерала Власова 1944–1945*, Москва 2006, s. 26, 41–42, 182, 248, 507; И.В. Домнин, *Краткий очерк военной мысли Русского Зарубежья*, w: *Военная мысль в изгнании. Творчество русской военной эмиграции*, И.В. Домнин (red.), Москва 1999, s. 448–527.

⁵¹ Dorobek naukowy Jewgienija Messnera cieszy się niewielkim zainteresowaniem zarówno wśród polskich, jak i zachodnich badaczy. Warto wspomnieć, że jego sztandarowe monografie nie zostały jak dotychczas przetłumaczone na język angielski. Uczonym, który niedawno podjął tę problematykę w naszym kraju, jest Kazimierz Kraj. Zob. K. Kraj, *Wojny asymetryczne czy miatieżewojna Jewgienija Messnera zagrożeniem dla bezpieczeństwa w XXI wieku*, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka” 2012, nr 3, s. 33–41; tenże, *Мятеевойна Jewgienija Messnera*, „E -Terrorizm” 2012, nr 2, s. 16–18.

⁵² Warto podkreślić, że prowadzenie wojny z wykorzystaniem działań asymetrycznych stało się obiektem wnikliwych rozważań nazistowskiego filozofa Carla Schmitta, który w jednej ze swoich prac przedstawił koncepcję prawnej legitymizacji tego rodzaju działań w sferze prawa międzynarodowego. Zob. C. Schmitt, *Theorie des Partisanen Zwischenbemerkung zum Begriff des Politischen*, Berlin 1975; T. Kochi, *The Partisan: Carl Schmitt and Terrorism*, „Law Critique” 2006, nr 17, s. 267–295. Poglądy Schmitta stały się podstawą twierzeń Dugina, według którego partyzanci stosujący terrorystyczne metody walki stanowią narzędzie „Nadcywilizacji Łądu” w konflikcie z „Nadcywilizacją Morza”, Rosja zaś, ze względu na tradycje wojen napoleońskich i Wielkiej Wojny Ojczyźnianej, jest *gigantycznym imperium partyzantów*. Opinie Dugina stanowią zatem próbę nadania (na razie tylko ideologicznej) legitymizacji działaniom asymetrycznym prowadzonym w interesach Federacji Rosyjskiej. Zob. А.Г. Дугин, *Философия войны*, Москва 2004, s. 96–100.

Podstawową zasadę prowadzenia wojny buntowniczej stanowi oparcie się na ruchu narodowym, rebelii itp. jako na podmiotach rewolucji⁵³. Według Messnera rewolucja to przede wszystkim pojęcie psychologiczne, które należy rozumieć jako szybką i radykalną zmianę zachodzącą w świadomości ludzi. Sztuka wzniesienia rewolucji polega na stworzeniu i oderwaniu od społeczeństwa lub narodu aktywnej grupy kierowanej przez rewolucyjnych przywódców. Rewolucja charakteryzuje się psychologicznymi procesami zachodzącymi w masach ludowych stymulowanych przez aktywne grupy. Bazuje na najniższych ludzkich instynktach i psychologii tłumu, w wyniku czego kulturalny i cywilizowany człowiek staje się zwierzęciem i barbarzyńcą. W koncepcji Messnera psychologia „buntowniczych mas” stanowi główny oręż prowadzący do zwycięstwa lub klęski. Celem wojny jest nie tylko zneutralizowanie sił zbrojnych przeciwnika, lecz także zdestabilizowanie całego państwa za pomocą czynników psychologicznych: demoralizacji, strachu i poczucia zagrożenia osiąganego przez działania partyzantów i terrorystów⁵⁴. Z tej przyczyny wojna buntownicza jest określana przez Messnera także jako „półwojna”, co należy rozumieć jako stan pośredni między pokojem a konwencjonalnymi działaniami wojennymi. „Wojnę buntowniczą” cechuje również brak możliwości precyzyjnego określenia strony lub stron konfliktu, które kryją się za nieregularnymi, „bezpieństwowymi” siłami, prowadząc działania przy ich pomocy⁵⁵. Trudno określić także początek i koniec tego typu wojny. W przypadku nowej wojny nie istnieją też takie pojęcia, jak teatr działań wojennych czy linia frontu w klasycznym znaczeniu tych słów. Głównym celem „wojny buntowniczej” jest – jak pisze Messner – *zdobycie duszy wrogiego narodu*. Dlatego też, aby skutecznie prowadzić „wojnę buntowniczą”, tak ważne jest sporządzenie profilu psychologicznego nie tylko jednostki ludzkiej, lecz także, a nawet przede wszystkim, grupy społecznej, społeczeństwa czy całego narodu. Stawia to ogromne wyzwania przed nową formą wywiadu – tzw. wywiadem psychologicznym (ros. психоразведка)⁵⁶. Walka toczy się tak w przestrzeni fizycznej, czyli na lądzie, morzu i w powietrzu, jak i, a właściwie przede wszystkim, w psychice człowieka. Pojęcie linii frontu w „wojnie buntowniczej” odnosi się do poszczególnych sfer aktywności danego społeczeństwa, takich jak ekonomia, polityka, kultura itp. Ważnym celem „wojny buntowniczej” jest zintegrowanie własnego narodu oraz przeciągnięcie na swoją stronę części ludności wrogiego państwa. Zadanie to mają realizować dziennikarze, dywersanci, prowokatorzy i propagandziści, psychologicznej obróbce natomiast należy poddać wszystkie grupy społeczne wrogiego państwa. Ważną rolę w tych działaniach odgrywają według Messnera partie polityczne i organizacje społeczne. Sekret utrzymania psychologicznej kontroli nad masami zrewoltowanych obywateli tkwi w tym, aby wyczuć ich pragnienia i chęci, a ich nową świadomość (neoświadomość) kształtować takim językiem, aby masa uznała, że jest to wyrażenie jej własnej woli⁵⁷.

⁵³ E.Э. Месснер, *Всемирная мятежевойна*, Москва 2004, s. 15–23, 332–340.

⁵⁴ A. Schmid, *Terrorism as Psychological Warfare*, „Democracy and Security” 2005, nr 1, 137–146.

⁵⁵ E.Э. Месснер, *Всемирная мятежевойна...*, s. 46–59.

⁵⁶ Tamże, s. 105–116.

⁵⁷ Tamże, s. 59–64. Zob. С.А. Зелинский, *Информационно-психологическое воздействие на массовое сознание. Средства массовой коммуникации, информации и пропаганды — как проводник манипулятивных методов воздействия на подсознание и моделирования поступков индивида и масс*, Санкт-Петербург 2008; А.В. Кириллов, *Информационно-психологическое воздействие на массовое сознание посредством СМИ (на примере операций по информационному обеспечению «MISO» военных конфликтов начала XXI в.)*, „Армия и общество” 2012, nr 2,

Po ogólnym scharakteryzowaniu genezy, pojęcia oraz celów „wojny buntowniczej” Messner przechodzi do szczegółowego przedstawienia głównych uczestników konfliktu. Dzieli ich na cztery grupy:

1. „Masy buntownicze” (ros. мятежные массы), czyli na nieposłusznych obywateli lub zrewoltowane tłumy stanowiące najliczniejszą i najbardziej niezorganizowaną grupę biorącą udział w konflikcie. Charakteryzuje je nieprzewidywalność oraz radykalizm postaw przechodzących od aktywności do pasywności i odwrotnie. Stawia to przed dowództwem operacyjnym kierującym „wojną buntowniczą” trudne wyzwanie, które w klasycznej sztuce wojennej można porównać z dowodzeniem wojskami dużej koalicji.
2. „Kolumny buntownicze” (ros. мятежные колонны), określane także „kryptoarmią” lub „tajną milicją”. Są to jednostki lub grupy wydzielone z „mas buntowniczych”, których zadanie polega na prowadzeniu działań terrorystycznych i dywersyjnych. Osoby tworzące „kolumny buntownicze” charakteryzują się wysoką ideowością i oddaniem sprawie, o którą walczą. „Kolumny buntownicze” to przede wszystkim dywersanci, terroryści, sabotażyści i prowokatorzy.
3. „Buntownicza milicja” (ros. мятежное ополчение). W koncepcji Messnera jest to określenie nieregularnych, ochotniczych oddziałów partyzanckich lub wojska powstańczego. „Buntownicza milicja” jest związana z narodem lub grupą etniczną, z której się wywodzi. Ponadto ma charakter terytorialny, co oznacza, że walczy w rejonie, z którego pochodzą bojownicy, i zazwyczaj jest wspierana przez rodzimą ludność.
4. „Wojsko w wojnie buntowniczej” (ros. войско в мятежевойне). Stanowi ono również ważny element w realiach konfliktu. Działania „mas buntowniczych”, „kolumn buntowniczych” i oddziałów partyzanckich powinny być skoordynowane z zadaniami regularnej armii. W koncepcji Messnera wojska regularne stanowią wyłącznie wsparcie partyzantów, „milicji obywatelskich”, zrewoltowanych grup społecznych i mniejszości narodowych⁵⁸.

Działania czterech wyżej wymienionych podmiotów powinny prowadzić do osiągnięcia ściśle określonych celów, które carski wojskowy definiował następująco:

- rozkład morale wrogiego narodu,
- rozbięcie aktywnych części państwa (sił zbrojnych, partyzantów, ruchów społecznych),
- zajęcie lub unieszkodliwienie obiektów przedstawiających wartość psychologiczną,
- zajęcie lub unieszkodliwienie obiektów przedstawiających wartość materialną,
- wdrożenie działań mających na celu pozyskanie sojuszników i osłabienie sprzymierzeńców nieprzyjaciela,
- ochrona morale własnego narodu,
- oszczędzenie własnych sił zbrojnych,

s. 71–74.

⁵⁸ E.Э. Месснер, *Всемирная мятежевойна...*, s. 65–73. Zob. I.F. Beckett, *Modern Insurgencies and Counter-Insurgencies: Guerrillas and Their Opponents since 1750*, London–New York 2001; J. Arquilla, *Insurgents, Raiders, and Bandits: How Masters of Irregular Warfare Have Shaped Our World*, Lanham 2011; M. Kennard, *Irregular Army: How the US Military Recruited Neo-Nazis, Gang Members, and Criminals to Fight the War on Terror*, New York 2012; E.V. Larson, D. Eaton, B. Nichiporuk, T.S. Szayna, *Assessing Irregular Warfare. A Framework for Intelligence Analysis*, Santa Monica 2008; U. Svete, *Asymmetrical Warfare and Modern Digital Media: An Old Concept Changed by New Technology?* w: *The Moral Dimension of Asymmetrical Warfare, Counter-terrorism, Democratic Values and Military Ethics*, Th.A. van Baarda, D.E.M. Verweij (red.), Leiden–Boston 2009, s. 381–399.

- zabezpieczenie swoich obiektów stanowiących wartość psychologiczną oraz materialną,
- ograniczenie oddziaływania czynników, które mogą spowodować negatywną dla strony prowadzącej „wojnę buntowniczą” reakcję w państwach neutralnych (trzeba mieć na uwadze odzew nie tylko w sferach rządowych, lecz także w szerokich grupach społecznych)⁵⁹.

Należy podkreślić, że koncepcja wojny buntowniczej Jewgienija Messnera znalazła swoje odzwierciedlenie w tworzonych od początku lat 90. XX w. rosyjskich doktrynach działań asymetrycznych, które zawarto w szerokiej koncepcji „wojny informacyjnej”. Operacja krymska oraz eskalacja konfliktu rosyjsko-ukraińskiego stworzyły możliwość oceny rosyjskiej koncepcji „wojen informacyjnych”, co stało się przedmiotem wnikliwego studium Jolanty Darczewskiej⁶⁰. Autorka uznała, że rosyjscy teoretycy pod pojęciem wojna informacyjna rozumieją oddziaływanie na masową świadomość w międzypaństwowej rywalizacji systemów cywilizacyjnych w przestrzeni informacyjnej przez wykorzystanie szczególnych sposobów kontroli nad zasobami informacyjnymi, używanych jako „broń informacyjna”. Rosyjska koncepcja „wojen informacyjnych” nawiązuje do wojen psychologicznych i specpropagandy stosowanej w ZSRR. Autorka podkreśliła, że wymiar technologiczny wojny informacyjnej w Rosji jest marginalizowany i wypierany z przestrzeni publicznej oraz że ustępuje miejsca czynnikom kulturowym i ideologicznym. Głównym zadaniem „wojny informacyjnej” jest umożliwienie osiągnięcia celów w polityce międzynarodowej, regionalnej i wewnętrznej oraz zapewnienie geopolitycznej przewagi. Obecnie w Rosji istnieją dwie szkoły „wojen informacyjnych” stworzone przez Igora Panarina i Aleksandra Dugina – czołowych przedstawicieli geopolityki i liderów opinii publicznej powiązanych ze służbami specjalnymi. Autorka oceniła, że ich rola polega z jednej strony na uwrażliwianiu własnego społeczeństwa na zagrożenia informacyjne z zewnątrz, z drugiej zaś na jednoczesnym formułowaniu rosyjskiego systemu przeciwdziałania informacyjnego. Są zarazem teoretykami i praktykami wojen informacyjnych⁶¹.

Warto jednak wskazać na fakt, że liczne opracowania Igora Panarina i Aleksandra Dugina, ale także innych autorów, jak choćby Walerija Korowina czy Leonida Sawina pełnią funkcję popularyzatorską, dezinformacyjną i propagandową, szczegółowo omawiając głównie amerykańską koncepcję wojen informacyjnych. Jej celem, według autorów, jest polityczny demontaż rosyjskiej państwowości i destabilizacja przestrzeni poradzieckiej. Autorzy ci wskazują także na rzekomą słabość państwa rosyjskiego i konieczność budowy własnych koncepcji „wojen informacyjnych” w celu przeciwstawienia się informacyjnej agresji Zachodu, który wcześniej doprowadził do upadku ZSRR⁶². Porównanie treści opracowań ich autorstwa z teoretycznymi rozprawami powstałymi w USA wskazuje, że definicje i metody implementacji „wojen informacyjnych” uznanych

⁵⁹ E.Э. Месснер, *Всемирная мятежевойна...*, s. 110–116, 212.

⁶⁰ J. Darczewska, *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej. Operacja krymska – studium przypadku*, Warszawa 2014.

⁶¹ Tamże, s. 11–18.

⁶² Zob. dla przykładu: А.Г. Дугин, *Геополитика постмодерна. Времена новых империй. Очерки геополитики XXI века*, Санкт-Петербург 2007, s. 321–347; Л.В. Савин, *Сетевая война. Введение в концепцию*, Москва 2011; tenże, *От шерифа до террориста. Очерки о геополитике США*, Москва 2012; В.М. Коровин, *Третья мировая сетевая война*, Санкт-Петербург 2014, s. 177–309; tenże, *Главная военная тайна США. Сетевые войны*, Москва 2009; И.Н. Панарин, *Первая мировая информационная война. Развал СССР*, Санкт-Петербург 2010.

rzekomo za rosyjską praktykę są zaczerpnięte z prac teoretyków amerykańskich (nie odbiegają od wspomnianej wyżej definicji) i że są przystosowane do rosyjskich celów propagandowych. Potwierdza to m.in. działalność publicystyczna Dugina, który uznał amerykańską koncepcję prowadzenia wojny metodą sieciocentryczną (Network Centric Warfare) oraz stanowiącą jej integralną część formułę C4ISR (Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance and Reconnaissance) za główne narzędzia wzniesienia „kwiatowych rewolucji” na obszarze poradzieckim. Opierając się na literaturze amerykańskiej, stworzył model „sieci eurazjńskiej”, która ma stanowić odpowiedź na amerykańskie „wyzwanie sieciocentryczne”⁶³. Podobną koncepcję sformułował również Igor Panarin, przenosząc na grunt rosyjski amerykańską teorię tzw. *noopolitik*⁶⁴.

Tak więc przedstawienia koncepcji „wojen informacyjnych” zawarte w pracach wyżej wymienionych autorów, które nawiązują bezpośrednio do amerykańskiego pierwowzoru, trudno uznać za rzeczywiste odzwierciedlenie praktyki obowiązującej w Federacji Rosyjskiej. Warto zatem postawić pytanie, jakie są rzeczywiste założenia teoretyczne rosyjskich wojen informacyjnych i w jaki sposób są one realizowane w praktyce. Analizując problematykę rosyjskiej „wojny informacyjnej”, należy zwrócić uwagę na osiągnięcia armii w tej dziedzinie. Prace nad teorią i praktyką tego rodzaju wojen prowadzono w siłach zbrojnych Federacji Rosyjskiej już od początku lat 90. XX wieku. Działania te były próbą udzielenia odpowiedzi na amerykańskie osiągnięcia w dziedzinie operacji informacyjnych przeprowadzanych w czasie wojny w Zatoce Perskiej, jakkolwiek pod względem konceptualnym nawiązywały do koncepcji wojny buntowniczej Jewgienija Messnera opierającej się na czynnikach informacyjno-psychologicznych⁶⁵. Definicje „wojny informacyjnej” sformułowane przez rosyjskich wojskowych charakteryzują się uniwersalnością i odnoszą się zarówno do działań prowadzonych w czasie wojny, jak i pokoju. Warto nadmienić, że nie znajdziemy ich w publikacjach rosyjskich geopolityków, politologów i liderów opinii publicznej. Należy podkreślić, że w nomenklaturze wojskowej określenie wojna informacyjna nie jest stosowane. W Rosji jest ono zastrzeżone dla publicystów, uczonych i analityków cywilnych. W dyskursie wojskowym preferuje się terminy konfrontacja informacyjna (ros. информационное противоборство) lub walka informacyjna (ros. информационная борьба). Określenia te są stosowane wymiennie, różnica między nimi zaś nie jest jasna⁶⁶. Dla przykładu warto więc przytoczyć kilka

⁶³ А.Г. Дугин, *Геополитика постмодерна...*, s. 333–347; tenże, *Теоретические основы сетевых войн, „Информационные войны”* 2008, nr 1, s. 2–10; tenże, *Сетевые войны (аналитический доклад)*, „Изборский клуб” 2013, nr 10, s. 38–68. Por. J. Ferris, *Netcentric Warfare, C4ISR and Information Operations: Towards a Revolution in Military Intelligence?* „Intelligence and National Security” 2004, nr 19, s. 199–225; J.W. Kipp, *‘Smart’ Defense From New Threats: Future War From a Russian Perspective. Back to the Future After the War on Terror*, „Journal of Slavic Military Studies” 2014, nr 27, s. 36. Zob. А.В. Бедрицкий, *Информационная война: концепции и их реализация в США*, Москва 2008, s. 54–86.

⁶⁴ И.Н. Панарин, *Информационная война и геополитика*, Москва 2006, s. 163–172. Zob. J. Arquilla, D.R. Ronfeldt, *The Emergence of Noopolitik: Toward an American Information Strategy*, Santa Monica 1999.

⁶⁵ L.W. Grau, T.L. Thomas, *A Russian View of Future War: Theory and Direction*, „The Journal of Slavic Military Studies” 1996, nr 9, s. 508–511; T.L. Thomas, *Deterring Information Warfare: A New Strategic Challenge*, „Parameters” 1996–1997, nr 26, s. 81–91; R. Heickerö, *Emerging Cyber Threats and Russian Views on Information Warfare and Information Operations*, Stockholm 2010, s. 13–15; Ю.В. Лебедев, И.С. Лютов, В.А. Назаренко, *Война в зоне Персидского залива: уроки и выводы*, „Военная мысль” 1991, nr 11–12, s. 14.

⁶⁶ L.W. Grau, T.L. Thomas, *A Russian View of Future War...*, s. 516–517. Por. Л.В. Воронцова, Д.Б. Фролов, *История и современность информационного противоборства*, Москва 2006, s. 3–5.

wybranych definicji. W latach 90. XX w. jeden z pierwszych teoretyków tej formy konfliktu, pułkownik Siergiej Komow, pod pojęciem walka informacyjna rozumiał całokształt wsparcia informacyjnego, informacyjnego przeciwdziałania oraz informacyjnej ochrony własnych zasobów, prowadzonych według jednolitego planu w celu zdobycia i utrzymania przewagi informacyjnej nad stroną przeciwną. Według wojskowego jest to zaledwie jedno z wielu różnorodnych działań podejmowanych wobec przeciwnika⁶⁷. Pojęcie konfrontacja informacyjna podobnie definiuje cytowany przez pułkownika Timothyego Loyda Thomasa anonimowy oficer Akademii Wojsnej Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych FR. Według niego jest ona jedną z form rozwiązywania konfliktu pomiędzy stronami, których celem jest osiągnięcie i utrzymanie przewagi informacyjnej nad oponentem. Rezultat ten jest możliwy do osiągnięcia przy pomocy środków informacyjno-technicznych i informacyjno-psychologicznych przez wywieranie wpływu na ośrodki decyzyjne danego państwa, jego system dowodzenia i kontroli, ludność oraz zasoby informacyjne⁶⁸. Równie istotna jest opinia Władimira Cymbała – analityka Ministerstwa Obrony FR, który rozpatruje pojęcie wojna informacyjna w szerszym i węższym zakresie. Według niego wojna informacyjna w szerokim tego słowa znaczeniu to zespół działań stosowanych przez jedno państwo przeciwko ludności cywilnej drugiego państwa lub grupie państw w okresie pokoju. Działania te dotyczą uzyskania wpływu na świadomość społeczną przez naukę, sztukę, kulturę, system edukacji, administrację itp. Jak podkreśla analityk, działania mieszczące się w tej definicji są zobowiązane prowadzić cywilne służby specjalne, do których zalicza Federalną Służbę Bezpieczeństwa i Służbę Wywiadu Zagranicznego. Zadaniem tej ostatniej jest zdobycie kontroli nad zasobami informacyjnymi innych państw, sabotowanie rozwoju technologii informatycznych w państwach uznanych za wrogie oraz neutralizowanie systemów komunikacyjnych i sieci informacyjnych przeciwnika. Ważnym zadaniem stawianym przed tą służbą jest również rozbudowywanie i implementowanie systemów gwarantujących bezpieczeństwo zasobów informacyjnych własnego kraju. Z kolei „wojna informacyjna” w zawężonym znaczeniu tego słowa stanowi formę militarnych działań mających na celu uzyskanie przewagi informacyjnej nad przeciwnikiem w zakresie rozpowszechniania, wykorzystania i przetwarzania informacji oraz wdrażania efektywnych decyzji pozwalających na osiągnięcie przewagi na polu walki. Za realizację tej sfery wojny informacyjnej odpowiada Ministerstwo Obrony i siły zbrojne⁶⁹. Lektura przedstawionych tu definicji wskazuje, że rosyjska „wojna

⁶⁷ С.А. Комов, *Информационная борьба в современной войне: вопросы теории*, „Военная мысль” 1996, nr 3, s. 76–80. Por. tenże, *О концепции информационной безопасности страны*, „Военная мысль” 1994, nr 4, s. 16–17; tenże, *О способах и формах ведения информационной борьбы*, „Военная мысль” 1997, nr 4, s. 18–22.

⁶⁸ T.L. Thomas, *Information Warfare in the Second (1999–) Chechen War: Motivator for Military Reform?*, w: *Russian Military Reform 1992–2002*, A.C. Aldis, R.N. Mc Dermott (red.), London–Portland 2003, s. 208–210. Por. R. Clogg, *Disinformation in Chechnya: An Anatomy of a Deception*, „Central Asian Survey” 1997, nr 16, s. 425–430.

⁶⁹ T.L. Thomas, *The Russian View of Information War*, w: *The Russian Armed Forces at Dawn of the Millennium 7–9 February 2000*, M.H. Crutcher (red.), Carlisle 2000, s. 338, 342–343; S. Blank, *Russian Information Warfare as Domestic Counterinsurgency*, „American Foreign Policy Interests: The Journal of the National Committee on American Foreign Policy” 2013, nr 35, z. 1, s. 41; K. Giles, *“Information Troops” – a Russian Cyber Command?*, w: *Third International Conference on Cyber Conflict*, C. Czosseck, E. Tyugu, T. Wingfield (red.), Tallinn 2011, s. 45–60. Warto podkreślić, że pierwsza z definicji przytoczonych przez W. Cymbała stanowi nawiązanie do radzieckiej koncepcji „dywersji ideologicznej” lub „przewrotu ideologicznego”. Zob. *Контрразведывательный словарь*, Москва 1972, s. 90–91. Wiele informacji dotyczących działań stanowiących „przewrót ideologiczny” ujawnił były

informacyjna” stanowi całokształt różnorodnych, czasowo skoordynowanych działań prowadzonych zarówno przez wojsko, jak i cywilne służby specjalne na wielu obszarach w celu zneutralizowania przeciwnika przy pomocy narzędzi informacyjno-technicznych i informacyjno-psychologicznych. Próbę sklasyfikowania tych działań podjął amerykański pułkownik Timothy Loyd Thomas, badający tę problematykę od dwóch dziesięcioleci. Bazując m.in. na obszernym materiale źródłowym skonfrontowanym ze znanymi mu z autopsji wypowiedziami rosyjskich wojskowych, którzy wzięli udział w konferencjach w Waszyngtonie i Moskwie, już w 1996 r. stworzył precyzyjny schemat rosyjskiej koncepcji „wojen informacyjnych”, diametralnie różniący się od tego propagowanego przez rosyjskich technologów politycznych. Według T.L. Thomasa rosyjska „wojna informacyjna” charakteryzuje się różnorodnością narzędzi i elastycznością działań na wielu odległych od siebie płaszczyznach, co nie uległo zasadniczej zmianie do dnia dzisiejszego. Obejmuje ona następujące elementy:

- filozoficzną problematykę „wojny informacyjnej”,
- bezpieczeństwo informacyjne jako aspekt bezpieczeństwa narodowego i globalnego,
- zasoby informacyjne jako potencjał rządu,
- pojęcie wojny informacyjnej,
- informatyzację konfliktów zbrojnych:
 - elektroniczne narzędzia konfliktu zbrojnego,
 - automatyzację konfliktów zbrojnych,
 - robotyzację konfliktów zbrojnych,
 - intelektualne narzędzia konfliktów zbrojnych (inteligentną broń umożliwiającą dokonywanie precyzyjnych uderzeń),
- informatyzację walki (przygotowanie operacji),
- informatyzację pola bitwy (digitalizację pola bitwy),
- walkę informacyjno-psychologiczną:
 - militarno-patriotyczną edukację ludności swojego kraju,
 - przygotowanie moralno-psychologiczne personelu sił zbrojnych własnego państwa,
 - operacje psychologiczne prowadzone przeciwko ludności cywilnej i personelowi sił zbrojnych państwa uznanego za potencjalnego wroga,
- walkę informacyjno-techniczną:
 - zaangażowanie systemów komunikacji i kontroli w konfrontację,
 - rolę i miejsce wywiadu w wojnie informacyjnej,
 - wykorzystanie specjalnych programów mających na celu:
 - 1) zniszczenie zasobów informacyjnych,
 - 2) redystrybucję zasobów informacyjnych,
 - 3) ochronę zasobów informacyjnych,
- przygotowanie personelu do wzięcia udziału w wojnie informacyjnej,
- aspekty prawa międzynarodowego dotyczące wojny informacyjnej⁷⁰.

funkcjonariusz KGB i korespondent RIA Novosti Jurij Bezmienow, vel Thomas Schuman. Jego zdaniem „przewrót ideologiczny”, który utożsamiał z wojną psychologiczną, agresją ideologiczną i wojną propagandową, to długotrwały proces (trwający od 15 do 25 lat), składający się z czterech etapów: „Demoralizacji”, „Destabilizacji”, „Kryzysu” i „Normalizacji”. Jego celem jest podporządkowanie sobie danego państwa bez konieczności prowadzenia działań zbrojnych. Zob. T.D. Schuman (J. Bezmienov), *Love Letter to America*, Los Angeles 1984, s. 17–46. Por. tenże, *No “Novosti” is Good News*, Los Angeles 1985; tenże, *World Thought Police*, Los Angeles 1986.

⁷⁰ Opracowano na podstawie: T.L. Thomas, *Russian Views on Information – Based Warfare*, „Air and Space

Należy podkreślić, że już od początku lat 90. XX w. stworzono w Federacji Rosyjskiej sieciową strukturę złożoną z cywilnych służb specjalnych (FAPSI, FSB, SWZ) i części sił zbrojnych, odpowiadającą za prowadzenie „wojen informacyjnych” i udoskonalanie metod ich prowadzenia, które obejmują zarówno elementy psychologiczne, jak i techniczne⁷¹. Nawiązują one tak do wzorców radzieckiej „dywersji ideologicznej”, jak i do koncepcji „wojny buntowniczej” opisaną przez Jewgienija Messnera. W związku z tym należy uznać, że propagowanie wizerunku Federacji Rosyjskiej jako ofiary agresji Zachodu i kraju nieprzygotowanego do sprostania wyzwaniom „wojen informacyjnych” jest zabiegiem dezinformacyjnym mającym uzasadnić „wojnę z «wojną informacyjną» przeciwko Rosji”. Rosyjska koncepcja „wojny informacyjnej” ulega ewolucji i jest dostosowywana do bieżącej sytuacji geopolitycznej⁷². Potwierdzają to rozważania dwóch wybitnych teoretyków wojskowych związanych z Centrum Studiów Wojenno-Strategicznych Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej (ros. Центр военно-стратегических исследований Генерального штаба Вооружённых Сил Российской Федерации): pułkownika Siergieja Czekinowa i generała lejtnanta w stanie spoczynku Siergieja Bogdanowa⁷³. Autorzy przenoszą na grunt rosyjski określenie działania asymetryczne (ros. асимметричные действия), które definiują jako kompleksowe i systematyczne działania o charakterze politycznym, dyplomatycznym, ekonomicznym, informacyjnym i militarnym. Wskazują, że konfrontacja informacyjna powinna odgrywać istotną rolę w dezorganizacji systemu zarządzania i kontroli danego państwa, wpływać na kreowanie opinii publicznej, powodując np. organizowanie antyrządowych demonstracji i destabilizując dane państwo lub inny podmiot będący obiektem działań, których istotą ma być wykorzystanie przewagi intelektualnej. W tym kontekście za współczesną „broń informacyjną” (ros. информационное оружие) należy uznać operowanie systemami przedstawień świata, człowieka, charakteru cywilizacji i dróg jej rozwoju oraz wartości najistotniejszych dla człowieka. Oprócz czynników informacyjno-technicznych i informacyjno-psychologicznych należy wykorzystywać narzędzia naukowo-techniczne i polityczno-psychologiczne. Technologie te pozwalają zwiększać skuteczność środków wpływania na dany podmiot stanowiący obiekt „wojny informacyjnej”. Głównym zadaniem tego typu wojny jest wprowadzenie do świadomości społeczeństwa lub narodu fałszywych wyobrażeń o otaczającym je świecie, przy których pomocy można nimi manipulować i pobudzać do działania. Obiektem konfrontacji informacyjnej staje się przede wszystkim system tradycyjnych wartości, ideałów

Power Journal” 1996, nr 115, s. 34. Por. tenże, *Dialectical Versus Empirical Thinking: Ten Key Elements of the Russian Understanding of Information Operations*, „Journal of Slavic Military Studies” 1998, nr 11, s. 40–62; tenże, *Nation-state Cyber Strategies: Examples from China and Russia*, w: *Cyberpower and National Security*, F.D. Kramer, S.H. Starr, L.K. Wentz (red.), Washington 2009, s. 465–491.

⁷¹ Szerzej na ten temat: T.L. Thomas, *Russia's Information Warfare Structure: Understanding the Roles of the Security Council, FAPSI, the State Technical Commission and the Military*, „European Security” 1998, nr 7, s. 156–172.

⁷² T.L. Thomas, *Russian Information Warfare Theory: The Consequences of August 2008*, w: *The Russian Military Today and Tomorrow. Essays in Memory of Marry Fitzgerald*, S.J. Blank, R. Weitz (red.) Carlisle 2010, s. 265–301; P.A. Goble, *Defining Victory and Defeat: The Information War Between Russia and Georgia*, w: *The Guns of August 2008: Russia's War in Georgia*, S.E. Cornell, S. Frederick Starr (red.), New York–London 2009, M.E. Sharpe, s. 181–196.

⁷³ S.J. Main, *The 'Brain' of the Russian Army: The Centre for Military-Strategic Research, General Staff (TsVSI GSh), 1985–2000*, „Journal of Slavic Military Studies” 2000, nr 13, s. 47–62; С.Г. Чекинов, *Центр военно-стратегических исследований Генерального штаба Вооружённых Сил Российской Федерации. История и современность*, „Военная мысль” 2010, nr 1, s. 3–5; K. Giles, A. Monaghan, *Russian Military Transformation. Goal in Sight?*, Carlisle 2014, s. 21.

i mitów, na których opiera się kultura danego narodu oraz jego samoidentyfikacja. Celem ostatecznym jest narzucenie następującej postawy: ofiara agresji nie sprzeciwia się tej agresji, narzucony jej sposób myślenia i działania zaś uznaje za własny. Dlatego też tak istotna w przypadku „wojen informacyjnych” jest rola geopolityki, która dostarcza naukowej argumentacji służącej jako oręż w prowadzeniu tego typu wojen. Z kolei celem działań asymetrycznych w sferze wojskowej powinno być osiągnięcie planowanego zamierzenia bez walki zbrojnej. Ma to polegać na zastraszeniu przeciwnika i uzmysłowieniu mu daremności potencjalnego ataku przez zademonstrowanie gotowości bojowej części armii na danym obszarze strategicznym lub zniszczenie najbardziej niebezpiecznych obiektów wroga⁷⁴.

Analizując wydarzenia na Ukrainie, jesteśmy świadkami modelowego zastosowania teoretycznych aspektów rosyjskich działań asymetrycznych przedstawionych w powyższym zarysie. Warto więc prześledzić poszczególne fazy konfliktu i porównać je z teorią. W nocy z 27 na 28 lutego 2014 r. na Krymie rozpoczęła się operacja, której celem było przejście przez Rosję militarnej kontroli nad półwyspem. W akcji wzięły udział lokalne oddziały „Samoobrony Krymu” wspierane przez niezidentyfikowane formacje armii rosyjskiej. Przejęły one kontrolę nad większością obiektów strategicznych, takich jak lotniska, węzły komunikacyjne i przeprawy oraz nieruchomości należące do armii ukraińskiej i Służby Bezpieczeństwa Ukrainy. W ciągu tygodnia od rozpoczęcia operacji opanowano półwysp niemal w całości. Mimo iż część obiektów nadal pozostała pod kontrolą ukraińskich wojsk, to zostały one jednak zablokowane i pozbawione możliwości prowadzenia działań przez odcięcie dostaw energii, wody i zaopatrzenia. Co szczególnie istotne, cała operacja przebiegała bez otwartego starcia pomiędzy stronami konfliktu. Samozwańcze władze powołane w Symferopolu rozpoczęły tworzenie sił zbrojnych autonomii na bazie lokalnych formacji samoobrony oraz mienia zdobytego na wojskach ukraińskich. Zdziwienie światowych mediów i analityków ironicznie komentujących konflikt budzili umundurowani i uzbrojeni żołnierze z zakrytymi twarzami i bez emblematów na mundurach, których nazwano „zielonymi ludzikami” lub „uprzejmymi ludźmi”. Opanowali oni lotnisko w Sewastopolu wyjaśniając, że przybywają bronić go przed „banderowskim desantem z Kijowa”. Nie poinformowali jednak, kim są i z jakiego kraju pochodzą. Kiedy uznano, że żaden desant lotnisku nie zagraża, wojska się wycofały się. W momencie, gdy ta informacja dotarła do opinii publicznej, wówczas ci sami ludzie powrócili i zajęli lotnisko⁷⁵. Warto podkreślić, że działania te wyczerpują znamiona tzw.

⁷⁴ С.Г. Чекинов, С.А. Богданов, *Асимметричные действия по обеспечению военной безопасности России*, „Военная мысль” 2010, nr 3, s. 13–22; T.L. Thomas, *Russia's Information Warfare Strategy: Can the Nation Cope in Future Conflicts?*, „Journal of Slavic Military Studies” 2014, nr 27, s. 105–106; Я.Д. Королухин, *Информационно-психологические войны – оружие XXI века*, „Актуальні проблеми політики” 2013, nr 50, s. 302; С.Н. Бухарин, В.В. Цыганов, Ю.Г. Бочкарева, *Провокации в информационном противоборстве*, „Информационные войны” 2013, nr 1, s. 14–21; В.В. Цыганов, В.В. Васин, С.Н. Бухарин, *Интеллектуальные механизмы информационных войн*, „Проблемы управления” 2007, nr 1, s. 25–30; С.Н. Бухарин, Ю.А. Матвиенко, *Информационно-психологическая война как одна из форм разрешения социально-политических противоречий в современном обществе*, „Информационные войны” 2008, nr 4, s. 2–9. Por. H.S. Rothstein, *Strategy and Psychological Operations*, w: *Information Strategy and Warfare. A Guide to Theory and Practices*, J. Arquilla, D.A. Borer (red.), New York 2007, s. 160–187; П. Лайнбарджер, *Психологическая война. Теория и практика обработки массового сознания*, Москва 2013.

⁷⁵ Ze względu na wojnę informacyjną toczącą się w rosyjskich i ukraińskich mediach podstawowym źródłem pozwalającym odtworzyć faktografię konfliktu są w niniejszym artykule analizy ekspertów Ośrodka Studiów Wschodnich im. Marka Karpia w Warszawie. Zob. A. Wilk, *Rosyjska interwencja wojskowa na Krymie* [online], <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-03-05/rosyjska-interwencja-wojskowa-na-krymie> [dostęp: 16 VIII 2014]; T. Iwański, W. Rodkiewicz, A. Wierzbowska-Miazga, A. Wilk, *Rosja wobec Ukra-*

specjalnych operacji psychologicznych (ros. психологические специальные операции) pozostających w kompetencjach pododdziałów specjalnego przeznaczenia GRU. Jak podkreśla były pułkownik jednej z tych formacji, Władimir Kwaczkow, ich celem jest m.in. zmanipulowanie przez dezorientowanie i zdemoralizowanie świadomości i emocji wojskowych oraz cywilów strony przeciwnej w celu przyjęcia przez nich postawy życzliwej wobec wojsk rosyjskich⁷⁶. Osiągnięto to m.in. przez usunięcie oznak z mundurów żołnierzy pozwalających zidentyfikować ich przynależność państwową i formacje, w których służą, oraz przez zakazanie im wszelkich form komunikowania się z ludnością cywilną. Uniemożliwiło to zidentyfikowanie kraju, z którego oddziały pochodziły (tzw. kryptooperacja). To spowodowało pojawienie się wielu sprzecznych interpretacji tego, co jest zawarte w określeniach „zielone ludziki”, „żołnierze w mundurach”, „uprzejmi ludzie”, i co uniemożliwiło zdefiniowanie przeciwnika i podjęcie reakcji. Ponadto osiągnięto efekt zaskoczenia, co dało Rosji sposobność narzucenia własnej interpretacji wydarzeń: podczas pokojowego Majdanu zginęło ponad sto osób, a w trakcie tzw. interwencji zbrojnej na Krymie nikt nie został nawet ranny. Operację tę określono także jako *strategiczną zaczepną operację informacyjną* (ros. стратегическая наступательная информационная операция), której istotą było porządzenie fizycznej interwencji torującym jej drogę przygotowaniem informacyjnym⁷⁷. Działania rosyjskie na Krymie potwierdzają więc jedną ze wspomnianych zasad „wojny buntowniczej”, która dotyczy wykorzystania zrewoltowanych tłumów poddawanych latami odpowiedniej „obróbce” (tzw. intoksykacji)⁷⁸ psychologiczno-informacyjnej, wspieranych przez regularne oddziały wojskowe. W tym celu uruchomiono działania wielokierunkowe i masowe: federalne kanały telewizyjne i radiowe, gazety oraz mnóstwo zasobów internetowych. Front informacyjny wsparli dyplomaci, politycy, politolodzy, eksperci oraz elita nauki i kultury. Argumentowano, że realne zagrożenie stanowi „wtargnięcie banderowców na Krym”, „zajęcie baz Floty Czarnomorskiej przez NATO”, i „derusyfikacja obywateli Ukrainy”. Twierdzono, że za utworzeniem rządu w Kijowie stoją obce służby specjalne, zwłaszcza amerykańskie i polskie, których agentura (będąca „na stanie” WSI) była od wielu lat narzędziem amerykańskich interesów na Ukrainie, szczególnie w sferze paliwowo-energetycznej⁷⁹. Jak już wspomniano, w operacji potwierdzono także udział aktywistów z Eurazjańskiego Związku Młodzieży,

iny: nie tylko Krym [online], <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-03-12/rosja-wobec-ukrainy-nie-tylko-krym> [dostęp: 16 VIII 2014].

⁷⁶ В.В. Квачков, *Применение Войск Специального Назначения в современных условиях*, w: *Спецназ ГРУ. Очерки истории. Кн. V: Новейшая история 1999–2010 гг.*, С.В. Козлов и др. (red.), Москва 2010, s. 376. Szerzej na temat teorii współczesnych operacji specjalnych prowadzonych przez pododdziały sił zbrojnych Federacji Rosyjskiej zob. tenże, *Некоторые положения теории специальной операции и необходимость Сил Специального назначения в составе ВДВ*, w: *Спецназ ГРУ. Очерки истории. Кн. V: Новейшая история 1999–2010 гг.*, С.В. Козлов и др. (red.), Москва 2010, s. 393–404. Por. И.Н. Воробьев, *Информационно-ударная операция*, „Военная мысль” 2007, nr 6, s. 14–21.

⁷⁷ Г. Почепцов, *Информационные операции и Крым: базовые причины для манипуляций* [online:], http://psyfactor.org/psyops/infowar_krym.htm [dostęp: 16 VIII 2014]; tenże, *Информационные операции и Крым: причины и следствия. Часть 2* [online], http://psyfactor.org/psyops/infowar_krym2.htm [dostęp: 16 VIII 2014]. Odnośnie do przepisów prawa międzynarodowego dotyczących noszenia mundurów i oznak w czasie konfliktów zbrojnych zob. W. Hays Parks, *Special Forces' Wear of Non-Standard Uniform*, w: *International Law Studies. Issues in International Law and Military Operations*, J.B. Jaques (red.), Newport 2006, s. 69–121.

⁷⁸ J. Darczewska, *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej*, s. 20; P. Nord, *L'intoxication par une intoxicateur*, w: *La désinformation: Arme de guerre*, V. Volkoff (red.), Lausanne 2004, s. 87–111.

⁷⁹ Л.В. Савин, *Украина в сетевой войне*, „Информационные войны” 2008, nr 3, s. 50–51.

którzy wyczerpują znamiona definicji „buntowniczych kolumn”. Tak jak opisywał to Jewgienij Messner, armia odgrywała rolę drugorzędną. Na pierwszym planie zaś pojawiły się „masy i kolumny buntownicze”, które zajmowały poszczególne obiekty. Założone cele osiągnięto przez oddziaływanie informacyjno-psychologiczne, szantaż, sankcje ekonomiczne bez walki zbrojnej, przejmując nienaruszoną infrastrukturę i unikając strat zarówno wśród własnych żołnierzy i aktywistów, jak i wśród ludności cywilnej półwyspu. Ważnym elementem była także postawa prezydenta Władimira Putina, który zachowywał spokój i dezinformował zachodnich przywódców⁸⁰.

Krymski scenariusz powtórzył się w kolejnych miesiącach. W dniu 6 kwietnia 2014 r. w Doniecku, Charkowie i Ługańsku doszło do gwałtownych wystąpień liczących od kilkuset do dwóch tysięcy osób grup prorosyjskich aktywistów, które zakończyły się zajęciem budynków rządowych. Przeniknięto do budynków administracji obwodowej w Charkowie i Doniecku, a także do siedzib SBU w tych miastach. Aktywiści wystąpili też z podobnymi żądaniami politycznymi, co pokazuje, że akcja była zaplanowana wcześniej, że była koordynowana z Rosji i konsekwentnie realizowana. Na portalu Eurazjańskiego Związku Młodzieży można było odnaleźć instrukcję dotyczącą sposobów „samoorganizacji” i zajmowania budynków przez tłumy⁸¹. Proklamowano powstanie Donieckiej Republiki Ludowej i Charkowskiej Republiki Ludowej, w Ługańsku zaś wypowiedziano posłuszeństwo dotychczasowemu rządowi Ukrainy. W dniu 11 maja 2014 r. zorganizowano referendum dotyczące suwerenności obwodów donieckiego i ługańskiego, a w dniu następnym przyjęto uchwałę o suwerenności ŁRL i DRL oraz rozpoczęto negocjacje dotyczące zjednoczenia i utworzenia wspomnianej już Noworosji. Był to moment przełomowy i przejście do kolejnej fazy konfliktu, kiedy to samozwańcze władze separatystycznych republik powołały zbrojną milicję, w której organizacji znaczącą rolę odegrali instruktorzy wojskowi z Rosji⁸². Znamienny w tym kontekście jest przykład Igora Strielkowa vel Girkina. W dniu 15 kwietnia 2014 r. Służba Prasowa SBU podała, że dokonano identyfikacji jednego z przywódców grupy dywersyjnej separatystów zajmujących budynki rządowe w Słowiańsku. Okazał się nim wspomniany wyżej Igor Strielkow, który według SBU był żołnierzem Specnazu GRU, co oznaczało, że separatyści byli instruowani i wspierani przez rosyjski wywiad wojskowy. Postać Strielkowa stała się wkrótce obiektem wojny informacyjnej obu stron: Ukraińcy eksponowali jego związki ze służbami specjalnymi, aby uwiarygodnić tezę o zaangażowaniu się rosyjskich służb po stronie separatystów, propaganda rosyjska natomiast uczyniła ze Strielkowa bohatera walki wyzwolenczej. Oto historyk i miłośnik rekonstrukcji historycznych z własnej woli i z patriotycznego poczucia obowiązku miał się zaangażować w walkę o niepodległość Noworosji⁸³. Sam Strielkow przyznał, że nigdy nie był żołnierzem GRU, a służbę pełnił w FSB. Naprawdę nazywa się Girkin,

⁸⁰ S.J. Cimbala, *Sun Tzu and Salami Tactics? Vladimir Putin and Military Persuasion in Ukraine, 21 February–18 March 2014*, „Journal of Slavic Military Studies” 2014, nr 27, s. 359–379; J. Berzins, *Russia's New Generation Warfare in Ukraine: Implications for Latvian Defense Policy*, Riga 2014, s. 1–7; J. Darczewska, *Anatomia rosyjskiej wojny informacyjnej...*, s. 5–6, 31–32. Por. M. Vázquez Liñán, *Putin's Propaganda Legacy*, „Post Soviet Affairs” 2009, nr 25, s. 137–159.

⁸¹ *Молот Правды. Жителям Юго - Востока: инструкция по самоорганизации* [online], <http://rossia3.ru/quotes/all/9007> [dostęp: 16 VIII 2014].

⁸² T. Iwański, M. Menkiszak, *Prorosyjski „separatyzm” narzędziem przymuszenia Ukrainy do federalizacji* [online], <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-04-09/prorosyjski-separatyzm-narzedziem-przymuszenia-ukrainy-do> [dostęp: 16 VIII 2014].

⁸³ P. Скомохов, *Портреты века: Игорь Стрелков*, „Военное обозрение” z 20 V 2014 [online], <http://topwar.ru/48026-portrety-veka-igor-strelkov.html> [dostęp: 16 VIII 2014].

„Strielkow” natomiast to jego fałszywe nazwisko⁸⁴. Interesujące szczegóły dotyczące prawdziwej działalności Igora Girkina przedstawił Aleksandr Czerkasow – prezes Zarządu Fundacji Praw Człowieka „Memorial”. Opierając się na relacjach świadków, Czerkasow ujawnił, że Strielkow w 2001 r. brał udział w mordach i uprowadzeniach Czeczenów, służąc wówczas w 45. Samodzielnym Pułku Specjalnego Przeznaczenia Wojsk Powietrzno-Desantowych Sił Zbrojnych FR (ros. 45-й Отдельный полк специального назначения Воздушно-десантных войск Вооружённых Сил Российской Федерации)⁸⁵. Podstawowym zadaniem tego typu formacji było przede wszystkim prowadzenie wywiadu specjalnego (ros. специальная разведка) wszelkimi dostępnymi środkami, od obserwacji począwszy, przez działania bojowe polegające na przechwytywaniu pożądaných obiektów i osób, na wywiadzie radiotechnicznym skończywszy⁸⁶. Ważną częścią działań tych pododdziałów jest także udział w *operacjach specjalnych dotyczących formowania, wsparcia i bojowego użycia nieregularnych sił* (ros. специальные операции по формированию, поддержке и боевому применению иррегулярных сил). Według Kwaczkowa operacje te polegają przede wszystkim na organizowaniu nieregularnych formacji wykonujących zadania sił zbrojnych leżące w żywotnym interesie Federacji Rosyjskiej. Należy do nich zaliczyć wykonywanie zadań zwiadowczych na rzecz partyzantów, grup i oddziałów powstańczych, a także organizacji zaangażowanych w konflikt oraz mogących się w niego zaangażować. Znamiona tej operacji wyczerpuje również udzielanie wszelkiej pomocy, szczególnie w kwestiach szkolenia oraz logistyki, a także stosowanie wielu środków zabezpieczenia operacyjnego przez wykorzystanie dostępnej agentury⁸⁷. Można więc przyjąć, że przykład Strielkowa stanowi potwierdzenie udzielania aktywnego wsparcia milicji ługańskich i donieckich separatystów przez stronę rosyjską, zarówno na etapie przygotowań do konfliktu, jak i podczas jego trwania. SBU zarzuciła Strielkowowi prowadzenie na Krymie czynności operacyjnych mających na celu przygotowanie inwazji oraz likwidację agentury służb ukraińskich w Słowiańsku i Kramatorsku⁸⁸. Należy jednak podkreślić, że na pierwszym planie konfrontacji działania zbrojne prowadzi milicja, rosyjskie siły specjalne zaś raczej zabezpieczają jej akcje. Interesującym przykładem wsparcia milicji przy pomocy sieci agenturalnej jest depesza Strielkowa, w której ten donosi, że osobowe źródło informacji z Kijowa poinformowało go o zamiarze nakręcenia reportażu przez ukraińską telewizję. Reportaż ten miał dotyczyć „rzekomych zbrodni rosyjskich bojowników”. Następnie Strielkow prosi Dugina o rozpowszechnienie tej informacji w sieci, co ma zapewnić uzyskanie przewagi informacyjnej i zdyskredytowanie ukraińskiego przedsięwzięcia⁸⁹. Mamy tu więc

⁸⁴ Д. Виноградов, *Боевые заслуги: кто научил воевать Игоря Стрелкова*, „Свободная Пресса” z 5 VII 2014 [online], <http://svpressa.ru/society/article/89194/?rss=1> [dostęp: 16 VIII 2014]: Я – Игорь Гиркин. Стрелковым я стал по документам прикрытия для работы. Я никогда не служил в ГРУ, я был сотрудником ФСБ. Сейчас в отставке – рассказывает о себе глава донецкой обороны. За этими скупыми словами – судьба человека, прошедшего три жестокие военные кампании и много раз рисковавшего собственной жизнью.

⁸⁵ А. Черкасow, *Игорь Стрелков в Чечне. 2001 год, Веденский р-н*, Радиостанция «Эхо Москвы» от 21 мая 2014 [online], <http://www.echo.msk.ru/blog/shalommani/1324504-echo/> [dostęp: 16 VIII 2014].

⁸⁶ Министерство обороны РФ, *Разведывательная Подготовка Подразделений ВДВ*, Москва 1995, s. 5–10, 56–71.

⁸⁷ В.В. Квачков, *Применение Войск Специального Назначения...*, s. 376.

⁸⁸ Р. Скоморохов, *Портреты века: Игорь Стрелков...* [dostęp: 16 VIII 2014].

⁸⁹ *Сводки от Стрелкова Игоря Ивановича. Сообщение от ополчения* [online], http://vk.com/strelkov_info?w=wall-57424472_5439 [dostęp: 16 VIII 2014].

do czynienia z zapewnieniem wsparcia informacyjnego separatystom przez siły specjalne. Milicja została zorganizowana w kilkunastoosobowe grupy prowadzące działania partyzanckie. Ich trzon stanowili wojskowi, nierzadko pochodzący z Rosji lub tam przeszkoleni. Nie należy wykluczać, że dysponowali oni dokładną wiedzą na temat teatru działań zbrojnych i jego specyfiki, wielu weteranów wojsk specjalnych służących na Ukrainie po upadku ZSRR wyjechało bowiem do Rosji⁹⁰. Oddziały te po nawiązaniu kontaktu ogniowego z formacjami ukraińskimi najczęściej wycofywały się, próbując wciągnąć przeciwnika w walki na ulicach miasta. Głównym sposobem prowadzenia walk było także organizowanie zasadzek, które okazywały się niezwykle skuteczne. Potwierdzeniem tego była akcja przeprowadzona 22 maja 2014 r. pod miejscowością Wołnowacha, gdzie rebelianci rozbili część 55. Brygady Zmechanizowanej Sił Zbrojnych Ukrainy, zabijając 18 żołnierzy i raniąc 32, co przyniosło armii ukraińskiej najdotkliwsze straty w okresie ich 23-letniej historii. Wsparcia udzielała partyzantom ludność cywilna, która blokowała kolumny ukraińskie. Mamy więc do czynienia ze współdziałaniem „buntowniczych mas” i „buntowniczej milicji”, o czym pisał Jewgienij Messner⁹¹.

Równie istotnym elementem „wojny buntowniczej” jest także uaktywnienie się „kolumn buntowniczych”. Sformułowaną przez Messnera definicję tego pojęcia można odnieść do napływających grup najemników i ochotników nie tylko z Rosji, lecz także z całego obszaru poradzieckiego, a nawet z krajów bałkańskich. Wiadomo, że wśród „obrońców Noworosji” walczy liczący około 250 osób serbski oddział „Jowan Szewicz”. Rosnącej liczbie najemników towarzyszą dostawy sprzętu wojskowego i różnego rodzaju wyposażenia przerzucanego z terytorium Federacji Rosyjskiej.

Wydaje się, że wspierani przez Moskwę najemnicy przejęli kontrolę nad regionalnymi grupami separatystów⁹².

⁹⁰ Por. С.В. Козлов, *Противостояние*, w: *Спецназ ГРУ. Очерки истории. Кн. IV: Безвременье. 1989–1999 гг.*, С.В. Козлов и др. (red.), Москва 2010, s. 151–161.

⁹¹ P. Żochowski, A. Wilk, P. Konończuk, *Konflikt w Donbasie – wymuszona deeskalacja?* [online], <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-06-11/konflikt-w-donbasie-wymuszona-deeskalacja> [dostęp: 16 VIII 2014]; *Noworosja: „Jowan Szewicz” rośnie w siłę* [online], <http://xportal.pl/?p=15319> [dostęp: 16 VIII 2014].

⁹² Znakomitym przykładem postawy ideowych bojowników scharakteryzowanej w sformułowanej przez Messnera definicji „kolumn buntowniczych” jest postać Aleksandra Matjuszyina, ps. „Warjag”, jednego z dowódców sił zbrojnych Donieckiej Republiki Ludowej (DRL). W jednym z wywiadów ujawnił on kulisy swoich działań na Ukrainie, których celem było przygotowanie powstania. Po przerwaniu studiów swoją działalność polityczną zaczynał w szeregach moskiewskich skinheadów – biorąc udział w zamieszkach i burdach ulicznych. Następnie wstąpił do Partii Narodowo-Bolszewickiej utworzonej przez Dugina, a kierowanej przez Eduarda Limonowa. Po powrocie z Moskwy tworzył struktury partyjne w obwodzie donieckim. Jednakże nie mógł zgodzić się na „zaprzeczenie się Limonowa liberałom” i wystąpił z ruchu. Podczas „pomarańczowej rewolucji” był jednym ze współtwórców kampanii „Ukraina bez Juszczenki”. Po odejściu z partii Matjuszyin wstąpił do tworzącego się ruchu o nazwie Republika Doniecka (ros. движение «Донецкая Республика»). Kierował działaniami komórki tej organizacji w miejscowości Makiejewka. Został aresztowany przez SBU. W 2007 r. postawiono mu zarzut organizowania nielegalnej grupy zbrojnej, ponieważ zajmował się militarnym szkoleniem młodzieży ruchu Republika Doniecka. Aleksandr Matjuszyin podkreśla ogromną rolę, jaką w tamtym okresie odegrała współpraca z eurazjanistami Dugina i z rosyjskimi nacjonalistami. Zaznaczył, że powstanie Donieckiej Republiki Ludowej nie było dziełem przypadku, tylko rezultatem wieloletnich działań aktywistów. Z jego wypowiedzi jasno wynika, że byli oni wspierani przez Moskwę. Po ogłoszeniu niepodległości przez władze DRL Aleksandr Matjuszyin został mianowany dowódcą Batalionu Ochotniczego „Warjag” (ros. Добровольческий батальон «Варяг»), który podlega Ministerstwu Bezpieczeństwa Państwowego tej republiki. Celem batalionu, oprócz walki na froncie, jest także zwalczanie i zatrzymywanie „sabotażystów” i „rabusiów”. М. Учитель, *Александр «Варяг» Матюшин: нам нужна республика нового типа* [online], http://rossia3.ru/politics/vatjag_matyushi [dostęp: 31 VII 2014].

Działania Rosji na terytorium ukraińskim uwiaryściły także skuteczność organizacji nowego typu. Bez wątplenia zalicza się do nich Eurazjański Związek Młodzieży, którego aktywności wydatnie wsparli separatystów, organizując w Moskwie referenda i zapewniając wsparcie informacyjne, a przede wszystkim koordynując napływ pomocy humanitarnej⁹³. W dniu 14 maja 2014 r. na portalu tej organizacji pojawiło się oficjalne ogłoszenie o naborze do *ochotniczych brygad do walki zbrojnej z faszystowskimi amerykańskimi najemnikami i oligarchami na terytorium Noworosji*⁹⁴. Jak poinformował Paweł Kaniszczew, obecny przywódca organizacji, udało się zorganizować grupę około tysiąca ochotników. Paramilitarna organizacja o nazwie Eurazjański Związek Młodzieży stanowi młodzieżową frakcję Międzynarodowego Ruchu Eurazjańskiego. Eurazjański Związek Młodzieży powstał 26 stycznia 2005 r. na zjeździe, w którym wzięło udział około 600 delegatów. Obecna liczba członków nie jest znana. Struktury tej organizacji działają nie tylko w Rosji, lecz także w innych krajach WNP oraz w Niemczech, we Włoszech i w Rumunii. Ścisłe kierownictwo tworzą Paweł Kaniszczew, Dmitrij Jefremow, Artur Dugin oraz Aleksiej Bielajew-Gintowt – „stylista” organizacji. Organizacja ma komórki zorganizowane na wzór wojskowy tak na szczeblu regionalnym, jak i lokalnym⁹⁵. Na ich czele stoją koordynatorzy zwani moderatorami. Ideowy profil organizacji charakteryzuje się radykalnym antyamerykanizmem i wrogością w stosunku do Zachodu. Oblicze ideowe organizacji stworzonej przez Aleksandra Dugina kształtują wątki okultystyczne⁹⁶. Celem związku jest stworzenie eurazjańskiej armii i przeprowadzenie eurazjańskiej rewolucji. Eurazjański Związek Młodzieży ma strukturę sieciową; stara się oddziaływać na szeroko rozumiane środowiska młodzieżowe, wykorzystując arsenał charakterystyczny dla wojen informacyjnych. Najważniejszą rolę odgrywa Oddział Informacyjno-Analityczny, tzw. informacyjne KGB, którego działaniami kierował m.in. wspomniany Walerij Korowin⁹⁷. Bez wątpienia organizacja ta stanowi część informacyjnego zaplecza Kremla, jej działacze zaś zajmują się działalnością

⁹³ Публичная интернет-библиотека Владимира Прибыловского, *Евразийский Союз Молодежи* [online], http://www.anticomproamat.org/esm/esm_spr.html [dostęp: 31 VII 2014].

⁹⁴ Евразийский Союз Молодежи, *Помощь Донбассу, записаться добровольцем!* [online], <http://rossia3.ru/news/2014/05/14/12:37:24> [dostęp: 31 VIII 2014]: „Евразийский Союз Молодежи официально объявляет о формировании добровольческих бригад для борьбы с фашиствующими американскими наймитам и олигархами на территории Новороссии! Сограждане! Россия в опасности! Это не просто слова (...). Для того, чтобы записаться в бригады отправьте информацию о себе на адрес esm@rossia3.ru”.

⁹⁵ Публичная интернет-библиотека Владимира Прибыловского, *Евразийский Союз Молодежи...* [dostęp: 31 VIII 2014].

⁹⁶ Warto nadmienić, że godło Eurazjańskiego Związku Młodzieży to stylizowana „Gwiazda Chaosu”, symbol magicznego odrodzenia na Zachodzie. Symbol ten, zaczerpnięty przez Dugina z pism okultysty Aleistera Crowleya, odnosi się do „magii chaosu”. Dla Dugina pojęcie *chaos* jest bowiem synonimem odmiennego, przeciwstawnego kulturze zachodniej pojęcia *porządek*, który stwarza nowe możliwości działania i osiągnięcia celów politycznych. Dugin, odnosząc się pozytywnie do nauk Crowleya (notabene agenta MI-6), pisał m.in., że *radykalne nurty rewolucyjne były dla Crowleya realizacją burzy równonocy silami chaosu, by zmyć resztki zepsutej cywilizacji, zbliżając się do logicznego i cyklicznego końca*. Zob. L. Sykulski, *Koncepcja Radykalnego Podmiotu i „czwarta teoria polityczna” Aleksandra Dugina w kontekście bezpieczeństwa Polski i Unii Europejskiej*, „Przegląd Geopolityczny” 2014, nr 8, s. 236; A.G. Dugin, *The Multipolar World and the Postmodern*, „Journal of Eurasian Affairs” 2014, nr 2, s. 11–12.

⁹⁷ Публичная интернет-библиотека Владимира Прибыловского, *Коровин Валерий Михайлович* [online], <http://www.anticomproamat.org/esm/korovbio.html> [dostęp: 31 VIII 2014]; *Катехизис члена Евразийского Союза Молодежи* [online], <http://www.rossia3.ru/katehizis.html> [dostęp: 31 VIII 2014]. Odniesienie do sieciowych organizacji zob. J. Arquilla, D. Ronfeldt, *The Advent of Netwar (Revisited)*, w: *Networks and Netwars: The Future of Terror, Crime, and Militancy*, J. Arquilla, D. Ronfeldt (red.), Santa Monica 2001, s. 1–25.

naukową dotyczącą wojen informacyjnych. W roku 2007 aktywiści organizacji dokonali cyberataku na strony internetowe prezydenta Ukrainy. Po tym incydencie ukraińskie struktury organizacji zostały poddane ścisłej kontroli przez SBU, co spowodowało odejście z niej wielu członków⁹⁸. Warto podkreślić, że Eurazjański Związek Młodzieży stanowi tylko jedną z wielu „kolumn buntowniczych”. Aleksandr Dugin i skupione wokół niego środowisko bardzo sprawnie przyswoili sobie koncepcję „wojen informacyjnych”. Ich wątek konceptualny rosyjski geopolityk zaczerpnął od ideologów tzw. Nowej Prawicy. Zdobycie władzy politycznej (w skali regionu, kraju lub kontynentu) powinno być przeprowadzone przez narzucenie swojej kultury, stylu myślenia i systemu wartości. W tym celu trzeba prowadzić infiltrację kulturowo-ideologiczną środowisk akademickich oraz przedstawicieli wolnych zawodów (prawnicy, dziennikarze), którzy mają wpływ na kreowanie opinii publicznej. Pogląd ten sformułował Alain de Benoist, który cieszy się wśród eurazjanistów ogromnym szacunkiem i ostentacyjnie wspiera „Czwartą Teorię Polityczną” Aleksandra Dugina. Eurazjański Związek Młodzieży jest zaledwie fragmentem większej organizacji o charakterze sieciowym, która jest „pasem transmisyjnym” ideologii tworzonej w Moskwie⁹⁹.

Reasumując, należy podkreślić, że Rosja z powodzeniem zaprezentowała światu własną koncepcję „wojen informacyjnych”, w odniesieniu do której możemy mówić o różnorodności i synchronizacji wielu działań. Ich cechą wspólną jest przede wszystkim wykorzystanie informacji i ich przetwarzanie jako głównego oręża w walce opartej na czynnikach psychologicznych połączonej z użyciem nowoczesnej techniki. Wojna informacyjna łączy się z działaniami asymetrycznymi, które są umiejętnie koordynowane. Wspomniane tu czynniki tworzą unikalną, rosyjską koncepcję „wojny hybrydowej”, która stanowi poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa szeroko pojętego Zachodu. Rosyjski sposób prowadzenia konfliktu w swojej dalekiej genealogii nawiązuje do filozofii wojennej Sun Tzu oraz wojskowości ludów Wschodu, opartej na zasadzie maksymalnego osłabienia przeciwnika kosztem minimalnych strat własnych. Mając na uwadze specyfikę rosyjskich działań i kreśląc scenariusze rozwoju sytuacji, można przyjąć, że w przypadku niezgody Kijowa na federalizację państwa, wojna, niezależnie od jej formy, będzie trwała latami. Prawdopodobne jest, że podziały pomiędzy stronami wojny domowej, przez setki ofiar cywilnych na tyle się pogłębią, że bez stałej „okupacji” wschodnich obwodów przez siły rządowe nie uda się zaprowadzić stabilizacji. Sama zaś okupacja będzie się wiązać ze stałym utrzymywaniem dużych garnizonów wojskowych wyposażonych w najnowszą technikę wojskową oraz z maksymalnym zabezpieczeniem operacyjnym tego obszaru prowadzonym przez służby specjalne Ukrainy, na co to państwo nie będzie miało środków. W dalszej perspektywie ta sytuacja może doprowadzić do eskalacji konfliktu, toczonego już nie w formie regularnych walk, tylko działań typowo terrorystycznych na całym obszarze państwa, powodując jego trwałą destabilizację. Sytuację tę można porównać do Ulsteru¹⁰⁰,

⁹⁸ *Евразийские боевики из Восточного Казахстана?* [online], <http://z001.kz/news/view?id=1700> [dostęp: 31 VIII 2014].

⁹⁹ Przykładem części tej sieci jest kolejna organizacja nosząca nazwę Globalny Sojusz Rewolucyjny (ang. Global Revolutionary Alliance, GRA), powstała z inicjatywy Dugina. Jest to organizacja nowego typu, która nie jest oficjalnie związana z centrum, na którego rzecz działa. Tego rodzaju organizacje realizują tzw. strategię oporu niekierowanego. Zob. L. Sykuliski, *Koncepcja Radykalnego Podmiotu...*, s. 238; por. J. Tomaszewicz, *Strategia oporu niekierowanego w wojnie asymetrycznej*, „Przeгляд Geopolityczny” 2009, nr 1, s. 161–191.

¹⁰⁰ Konflikt w Ulsterze (Irlandia Północna) jest najbardziej znanym i najszerzej opisywanym konfliktem w Europie, w którym wykorzystywano m.in. terrorystyczne metody działania. Głównymi przyczynami tego konfliktu była chęć zjednoczenia przez irlandzkich nacjonalistów i republikanów (głównie katolików) prowincji na-

ale z tą różnicą, że na kilkakrotnie większą skalę. Obrazki w mediach światowych dotyczące kolejnego ataku terrorystycznego na Ukrainie będą taką samą normalnością, jak obrazki o wybuchu kolejnej bomby w Iraku czy Palestynie. Oczywiście istnieje także inny scenariusz rozwoju tego konfliktu. Separatyści mogą otrzymać tak duże wsparcie w sprzęcie i w ludziach, że nie tylko utrzymają Donbas, lecz także będą prowadzić ofensywę w głębi Ukrainy. Potencjał niezbędny do prowadzenia takich działań jest znaczny: w Odessie, Charkowie, Zaporozżu czy Dniepropietrowsku tysiące ewentualnych separatystów czeka na rozkaz i broń. Takiej sekwencji zdarzeń może sprzyjać katastrofa ekonomiczna państwa ukraińskiego oraz wzrost nastrojów antyrządowych. Inną kwestią są nastroje separatystyczne na Zakarpaciu, które będą się nasilały wspólnie z problemem wewnętrznym w sąsiedniej Mołdawii. Jako jednego z wariantów nie należy wykluczać także oficjalnej interwencji rosyjskich wojsk.

Abstrakt

Artykuł dotyczy założeń rosyjskiej doktryny geopolitycznej w odniesieniu do Ukrainy oraz metod jej realizacji. Pierwsza część opracowania została poświęcona analogiom pomiędzy doktryną geopolityczną Aleksandra Dugina a niektórymi aspektami polityki Kremla wobec państwa ukraińskiego. Rzeczywistym celem, któremu służy realizacja geopolitycznej doktryny Dugina, jest przede wszystkim ściśle związanie południowo-wschodnich obszarów Ukrainy z Rosją a w dalszej perspektywie całkowite pozbawienie suwerenności państwa ukraińskiego. Druga część artykułu dotyczy sposobu realizacji wspomnianej doktryny geopolitycznej, za który należy uznać „wojnę buntowniczą”. Przedstawiono główne założenia koncepcji „wojny buntowniczej”, której twórcą był Jewgienij Messner. Ukazano jej ewolucję, która doprowadziła do powstania modelu działań asymetrycznych opartych na czynnikach informacyjnych, psychologicznych i technicznych. Następnie opisano wybrane przykłady praktycznego zastosowania tej koncepcji, co miało miejsce podczas konfliktu rosyjsko-ukraińskiego.

Słowa kluczowe: Aleksandr Dugin, geopolityka, wojna informacyjna, Jewgienij Messner, działania asymetryczne.

Abstract

The article deals with the paradigms of the Russian geopolitical doctrine which was applied in Ukraine and the methods of its employment. First part of the text analyses the analogies between the geopolitical doctrine created by Alexandr Dugin and some of the aspects of the politics of Kremlin towards Ukraine. The real target of applying Dugin's doctrine is, first of all, making the South-Eastern territories of Ukraine depend on Russia, which in a longer perspective would lead to abolishing the Ukrainian sovereignty.

leżącej do Wielkiej Brytanii z niepodległą Republiką Irlandii. Działanie to spotkało się ze sprzeciwem unionistów (głównie protestantów), którzy opowiedzieli się za pozostaniem w granicach Zjednoczonego Królestwa. Konflikt toczył się zarówno na płaszczyźnie militarnej, jak i politycznej, przy jednoczesnym zaangażowaniu polityków, organizacji paramilitarnych i terrorystycznych oraz sił bezpieczeństwa Wielkiej Brytanii i Republiki Irlandii. Działania przeprowadzono głównie na terytorium Irlandii Północnej. Okresowo dochodziło do ich eskalacji na terytoria Anglii, Irlandii i kontynentalnej Europy. Konflikt trwał od końca lat 60. XX w. aż do podpisania porozumienia wielokopiatkowego w Belfaście w 1998 r. Pomimo zawarcia porozumienia pokojowego nadal dochodzi do sporadycznych aktów przemocy. Zob. J. Loughlin, *The Ulster Question Since 1945*, London–New York 2003; J. Muller, *Language and Conflict in Northern Ireland and Canada: A Silent War*, London–New York 2010; L.A. Smithey, *Unionists, Loyalists, and Conflict Transformation in Northern Ireland*, Oxford 2011.

The second part of the article copes with the methods of the application of the above mentioned geopolitical doctrine which should be identified as a “rebellious war” (myatezhvoyna), the idea created by Evgeniy Messner. The general foundations of the “rebellious war” model were duly presented in the article. Next, the evolution of these ideas was outlined. The result of the process was the model of asymmetrical operations based on informational, psychological and technical factors. The selected examples of practical applications of that model in Russo-Ukrainian conflict were described further in the article.

Keywords: Alexandr Dugin, geopolitics, information war, Evgeniy Messner, asymmetrical warfare.